

M.IS'HOQOVA, D.O'RINBAYEVA

**KAM KOMPLEKTLI
MAKTABLARDA
TA'LIM-TARBIYA
SIFAT VA SAMARADORLIGINI
OSHIRISH IMKONIYATLARI**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA’LIMI VAZIRLIGI**

**TOSHKENT SHAHAR XALQ TA’LIMI XODIMLARINI
QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI
OSHIRISH INSTITUTI**

**M.IS’HOQOVA
D.O’RINBAYEVA**

**KAM KOMPLEKTLI MAKTABLARDA TA’LIM-
TARBIYA SIFAT VA SAMARADORLGINI
OSHIRISH IMKONIYATLARI**

(Kam komplektli umumta’lim maktablari rahbarlari va o`qituvchilari uchun
metodik qo`llanma)

Toshkent – 2016

Mualliflar: **M.Is'hoqova** – TSHXTXQTMOI maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim kafedrası katta o'qituvchisi, Xalq ta'limi a'lochisi.

D.O'rinbayeva – SamVXTXQTMOI til va adabiyot ta'limi kafedrası dotsenti, filologiya fanlari nomzodi.

Taqrizchilar: **B.Yo'ldoshev** - SamDU o'zbek tilshunosligi kafedrası professori.

S.Yuldasheva – SamVXTXQTMOI til va adabiyot ta'limi kafedrası dotsenti v.b., Ilg'or pedagogik texnologiyalarni va tajribalarni joriy etish bo'limi boshlig'i.

M.Yuldasheva – TSHXTXQTMOI maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim kafedrası katta o'qituvchisi

Ushbu metodik qo'llanmada kam komplektli maktablarni to'g'ri tashkil etish va ularda dars samaradorligini oshirish xususida fikr yuritilgan.

Kam komplektli maktablarda ta'lim texnologiyalari orqali o'quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan darslarni tashkil etish bugungi kun talabidir. Uslubiy qo'llanma kam komplektli umumta'lim maktab o'qituvchilari uchun mo'ljallangan.

Mazkur qo'llanma KKMLlarda ta'lim-tarbiya sifat va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi, degan umiddamiz.

Metodika qo'llanma Respublika Ta'lim markazi huzuridagi Pedagogika va metodika Ilmiy-metodik kengashining 2016-yil 1 iyuldagi 2-sonli yig'ilishida muhokama etilib nashrga tavsiya qilingan.

O‘zbekiston Respublikasi
Xalq ta’limi vazirligi

2-dekabr 2014-yil

335-sonli

BUYRUQ

**“Kam komplektli” umumiy o‘rta ta’lim maktabi va sinflarini
tashkil etish tartibini tasdiqlash to‘g‘risida**

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi talablarining ijrosini ta’minlash, umumiy o‘rta ta’lim tizimida ta’lim sifatini oshirish, respublikamizning chekka hududlaridagi o‘quvchilarga davlat ta’lim standartlariga mos ravishda ta’lim berish sifatini oshirish maqsadida

B U Y U R A M A N :

1. “Kam komplektli” umumiy o‘rta ta’lim maktabi va sinflarini tashkil etish tartibi ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

2. Qoraqalpog‘iston Respublikasi xalq ta’limi vaziri, Toshkent shahar xalq ta’limi bosh boshqarmasi va viloyatlar xalq ta’limi boshqarmalari boshliqlariga:

zarur hollarda “kam komplektli” umumiy o‘rta ta’lim maktabi va sinflar faoliyatini ushbu tartib asosida tashkil etish;

o‘rnatilgan tartibda “kam komplektli” umumiy o‘rta ta’lim maktabi va sinflarning hisobini yuritish vazifalari yuklatilsin.

3. Mazkur buyruq qabul qilinishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligining 2007 yil 10 apreldagi 95-sonli “Kam komplektli” umumiy o‘rta ta’lim maktabi yoki sinflarni tashkil etish tartibi”ni tasdiqlash to‘g‘risida”gi buyrug‘i o‘z kuchini yo‘qotgan deb hisoblansin va ijrodan chaqirib olinsin.

4. Nazorat va tahlil boshqarmasi (Q.Bekturdiyev)ga mazkur buyruqni Qoraqalpog‘iston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi, Toshkent shahar xalq ta’limi bosh boshqarmasi va viloyatlar xalq ta’limi boshqarmalariga hamda vazirlik tizimidagi barcha tashkilot va muassasalarga o‘rnatilgan tartibda yetkazish vazifasi yuklatilsin.

5. Ushbu buyruq ijrosining nazorati vazirning birinchi o‘rinbosari B.Daniyarov zimmasiga yuklatilsin.

Vazir

U.Inoyatov

O‘zbekiston Respublikasi
Xalq ta’limi vazirining
2014-yil “2” dekabr
335-son buyrug‘iga
ILOVA

“Kam komplektli” umumiy o‘rta ta’lim maktabi va sinflarini tashkil etish
TARTIBI

Mazkur “Kam komplektli” umumiy o‘rta ta’lim maktabi va sinflarni tashkil etish tartibi (bundan buyon matnda Tartib deb yuritiladi) O‘zbekiston Respublikasi, Konstitutsiyasi (O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining Axborotnomasi, 1993-yil, 1-son, 4-modda), O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi (O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997-yil, 9-son, 225-modda) va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to‘g‘risida”gi (O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997-yil, 11-12-son, 295-modda) qonunlariga, Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 13-maydagi 203-son “O‘zbekiston Respublikasida umumiy o‘rta ta’limni tashkil etish to‘g‘risida”gi qaroriga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi tizimidagi “Kam komplektli” umumiy o‘rta ta’lim maktabi yoki sinfi (bundan buyon matnda “Kam komplektli” maktab (sinf) deb yuritiladi) faoliyatini tartibga soladi.

1-bob. Umumiy qoidalar

1. “Kam komplektli” maktab (sinf)lar parallel sinflari bo‘lmagan, ikkita, uchta yoki to‘rtta sinf o‘quvchilari birlashtirilib, bitta komplekt-sinfda o‘qitiladigan maktab yoki sinflar hisoblanadi.
2. “Kam komplektli” maktab (sinf) aholi soni kam bo‘lgan, umumiy o‘rta ta’lim maktabidan uzoqda, tog‘li yoki chekka hududlarda joylashgan aholi punktlarida tashkil etiladi. “Kam komplektli” boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan bitta o‘qituvchi ishlaydi.
3. “Kam komplektli” maktab (sinf) uzluksiz ta’lim tizimining bo‘g‘ini bo‘lib, u o‘quvchilarga 1-4 yoki 1-9-sinflar hajmida davlat ta’lim standartlari doirasida fan asoslaridan boshlang‘ich yoki umumiy o‘rta ma’lumot beruvchi kunduzgi majburiy ta’lim muassasasidir.

2-bob. “Kam komplektli” maktab (sinf)larning maqsad va vazifalari

4. “Kam komplektli” maktab (sinf)ni tashkil etishning asosiy maqsadi - o‘quvchilarni davlat ta’lim standartlariga muvofiq o‘qitish, tarbiyalash va har bir shaxsning ta’lim olishga doir konstitutsiyaviy huquqini ro‘yobga chiqarish, qishloq joylarda, markazdan olis hududlarda ta’limni ko‘p variantlilik va individuallashtirish imkoniyatini kengaytirish, o‘quvchilarni har tomonlama rivojlangan, madaniyatli shaxs sifatida shakllantirish, jamiyatda o‘zlarining

mustaqil o'rnini topish, ongli ravishda ta'lim va kasblar bo'yicha dasturlarni tanlash, ularni o'zlashtirish uchun asos yaratish, jamiyat, oila va davlat oldida o'z mas'uliyatlarini his qila oladigan shaxslarni tarbiyalashdan iboratdir.

5. "Kam komplektli" maktab (sinf)ning vazifalari:

o'quvchilarga jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeidan qat'iy nazar umumiy o'rta ta'lim olish uchun imkoniyatlar yaratish;

ta'limning uzluksizligini va izchilligini, demokratiyaviyligi va ilmiyligi hamda dunyoviyligini ta'minlash;

bilimdon, qobiliyatli va iste'dodli yoshlarni qullab-quvvatlash va rag'batlantirish;

iqtidor va ilmni rag'batlantirish, o'quvchi va pedagog shaxsini hurmat qilish;

o'quvchilarda foydali mehnat qilish, ijodiy va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish, kasb tanlash va atrof-muhitga ongli munosabatni hosil qilish;

milliy hamda umumbashariy qadriyatlarni birlashtirish asosida o'quvchilarda yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarni tarkib toptirish;

o'z Vatani va xalqiga sodiq fuqarolarni shakllantirish;

ta'lim dasturlariga nisbatan yagona yondashuvni ta'minlash;

"Kam komplektli" maktab (sinf) hududi (mikrohudud)da yashovchi maktab yoshidagi 1-9-sinflarda o'qishi lozim bo'lgan barcha bolalarni majburiy umumiy o'rta ta'lim olishga jalb etishdan iborat.

6. "Kam komplektli" maktab (sinf)ni tashkil etish orqali erishish ko'zda tutilgan natijalar:

bilimli, barkamol, madaniyatli shaxslarni shakllantirish, ularni oila, jamiyat, davlat oldidagi mas'uliyatni to'la anglaydigan va egallagan bilimlarini hayotga tadbiq eta oladigan shaxs sifatida kamol toptirish;

axloqan pok, jismonan baquvvat, Vatanga sadoqatli, fidoyi inson, izlanuvchan, tashabbuskor sog'lom avlodni voyaga yetkazish;

ta'lim oluvchilarni ta'limning keyingi bosqichlarida o'qishni davom ettirishlari uchun tayyorlash.

3-bob. Maktabdagi ta'lim-tarbiya jarayonining mazmuni va uni tashkil etish

7. "Kam komplektli" maktab (sinf)larda ta'lim jarayoni umumta'lim dasturining ikki boskichi asosida amalga oshiriladi:

boshlangich ta'lim - 1-4-sinflar;

tayanch ta'lim - 5-9-sinflar.

8. Birinchi sinfga bolalar 7 yoshdan tibbiy xulosa bo'yicha o'qishga layoqatsizligi bo'lmagan, 6 yoshli bolalar esa tibbiy-psixologik-pedagogik komissiyaning tavsiyasi bilan qabul qilinadi.

9. O'quvchilarni o'qishga qabul qilish o'quv yili boshlangunga qadar amalga oshiriladi va maktab direktorining buyrug'i bilan rasmiylashtiriladi.

10. "Kam komplektli" maktab (sinf)larda 2 ta yoki 3 ta boshlang'ich sinf o'quvchilari birlashtirilgan holda o'qitiladi. Yuqori sinf o'quvchilarining quyi sinf o'quvchilariga ko'maklashishini nazarda tutgan holda 1 va 3, shuningdek 2 va 4-sinflar birlashtirilishi mumkin. Bunday sinflarda o'quvchilar soni 10-15 nafargacha bo'lishi mumkin va unda bitta o'qituvchi dars mashg'ulotlarini olib boradi.

11. "Kam komplektli" maktab (sinf)larda 5-9-sinflarni birlashtirish amalga oshirilmaydi.

12. "Kam komplektli" maktab (sinf)larda ta'lim jarayoni O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlangan o'quv reja va dasturlarga muvofiq amalga oshiriladi.

13. "Kam komplektli" maktab (sinf)lardagi ta'lim tili O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili to'g'risida"gi (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1995-yil, 12-son, 257-modda) va "Ta'lim to'g'risida"gi (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997-yil, 9-son, 225-modda) qonunlariga muvofiq mazkur maktab hududida istiqomat qiladigan ko'pchilik aholining xohish-istaklarini hisobga olgan holda belgilanadi.

14. O'quvchilarni sinfdan sinfga ko'chirish, yakuniy davlat attestatsiyalarini o'tkazish amaldagi huquqiy-me'yoriy hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladi.

15. "Kam komplektli" maktab (sinf)larda o'quv yili 2 sentyabrdan boshlanadi. O'quv yili 4 chorakka bo'linadi, uning boshlanishi va tamom bo'lishi o'quv reja bilan belgilanadi. Kundalik dars mashg'ulotlari maktab direktori tomonidan tasdiqlangan dars jadvali bilan belgilanadi. Darslar 45 daqiqa, o'quv haftasi 6 kun davom etadi.

1-sinf o'quvchilari uchun maktab pedagogik kengashi qarori bilan fevral oyi davomida qo'shimcha bir haftalik ta'til belgilanadi.

1 -sinf o'quvchilariga baho o'quv yilining birinchi yarmi uchun, so'ngra esa choraklar bo'yicha "O'quvchilarning bilimlari sifatini nazorat qilishning reyting tizimi to'g'risidagi nizom"i asosida qo'yiladi.

Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarning o'qish, yozish, hisoblashga oid dastlabki bilim va ko'nikmalarini, nazariy fikrlash elementlarini, nutq va yozish madaniyati asoslarini shakllantiradi, shaxsiy gigiyena va sog'lom turmush tarzini ta'minlashga asos yaratadi.

4-bob. O'quvchilarning h u q u q va burchlari

16. O'quvchilar quyidagi huquqlarga egadirlar:

davlat ta'lim standartlariga muvofiq bepul ta'lim olish;

o'z insoniy qadr-qimmatini hurmat qilinishi, vijdon va axborot erkinligini his qilish, o'z qarashlari va e'tiqodlarini erkin ifoda etish;

turli xil ilmiy faoliyat bilan shug'ullanish, konferensiyalar, olimpiadalar,

ko'rgazma va tanlovlarda ishtirok etish;

qo'shimcha (shu jumladan, pullik) ta'lim olish xizmatidan foydalanish.

17. Maktab o'quvchilarining burchlari quyidagilar:

O'zbekiston Respublikasining qonunlariga, milliy axloq-odob qoidalariga rioya qilish;

ta'lim muassasasining ustavi va ichki tartib-qoidalariga rioya qilish;

davlat ta'lim standartlari hajmida ta'lim olish uchun intilish;

sababsiz dars qoldirmaslik, o'qituvchilar tomonidan berilgan topshiriqlarni o'z vaqtida bajarish;

o'z bilimi va amaliy ko'nikmalarini muntazam ravishda oshirib, mustahkamlab borish hamda umummadaniy saviyalarini yuksaltirish;

maktab va jamoa topshiriqlarini bajarishda faollik ko'rsatish;

maktab va jamoat mulkini avaylab asrash.

18. Jamoat tartib-qoidalarini buzgan, maktab jihozlari va mulkini ishdan chiqargan o'quvchiga nisbatan o'quvchilar safidan chiqarishgacha bo'lgan choralarni ko'rish tuman hokimligi huzuridagi voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiya qarori asosida amalga oshirilishi mumkin.

19. Maktabda amaldagi qonunchilikka muvofiq, o'quvchilarning jamoat tashkilotlari faoliyat ko'rsatishi mumkin.

5-bob. Pedagog xodimlar

20. "Kam komplektli" maktab (sinf)ga maxsus pedagogik ma'lumot va kasbiy tayyorgarlikka, yuksak axloqiy fazilatlariga ega bo'lgan shaxslar, maktabdagi pedagoglarga bo'lgan ehtiyoj doirasida mehnat shartnomasi asosida direktorning buyrug'i bilan ishga qabul qilinadi. Pedagoglar maktabda soatbay asoslarda (fuqarolik-huquqiy shartnoma asosida) ham ishlashlari mumkin.

21. Maktab xodimlarining huquqlari, burchlari va vazifalari, ularni ijtimoiy himoya qilish O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

6-bob. O'quv-tarbiya va uslubiy ish

22. "Kam komplektli" maktab (sinf)larda olib boriladigan dars mashg'ulotlarining o'ziga xos xususiyati o'quvchilarning ishlarni mustaqil bajarishidadir.

Bir vaqtning o'zida ikki va undan ortiq sinf o'quvchilari bilan mashg'ulot o'tkazish mustaqil ishlarni darsning uzviy qismiga aylantirib, ular sonining ortishiga sabab bo'ladi. O'quvchilarga beriladigan mustaqil ishning hajmi o'quvchilarning sinfi, yoshi, saviyasiga bog'liq.

7-bob. "Kam komplektli" maktabning tashkiliy-tizimli tuzilishi

23. "Kam komplektli" maktab (sinf) o'ziga yaqin hududda joylashgan, to'liq imkoniyatlarga ega bo'lgan umumiy o'rta ta'lim muassasasining filiali sanaladi va u tomonidan boshqariladi.

24. “Kam komplektli” maktab (sinf) tegishli mahalliy davlat hokimiyati organi (tuman hokimligi) qaroriga asosan tashkil etiladi.

“Kam komplektli” maktab (sinf) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazining Kadrlar tayyorlash sifatini nazorat qilish, pedagog kadrlar va ta'lim muassasalari attestatsiyasi boshqarmasi tomonidan o'tkaziladigan attestatsiya natijalariga ko'ra hamda xalq ta'limi tizimining boshqaruv organi rozmligi bilan tegishli mahalliy davlat hokimiyati organi (tuman shahar hokimligi) qaroriga asosan tugatilishi, qayta tashkil etilishi mumkin.

8-bob. “Kam komplektli” maktablarga rahbarlik qilish

25. “Kam komplektli” maktabga ularga biriktirilgan umumiy o'rta ta'lim maktabi umumiy o'rta ta'lim maktabiga buysunadi.

9-bob. “Kam komplektli” maktablarning moddiy va moliyaviy-xo'jalik ta'minoti

26. “Kam komplektli” maktab (sinf)lar hududiy moliya bo'limlari bilan kelishilgan holda tuman hokimining qarori bilan tashkil etiladi.

27. “Kam komplektli” maktab (sinf)larni moliyaviy ta'minlash qonun hujjatlariga asosan mahalliy byudjetdan ajratiladigan mablag'lar, byudjetdan tashqari mablag'lar, O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlarida taqiqlanmagan faoliyat turlarini bajarishdan olinadigan mablag'lar, shuningdek yuridik va jismoniy shaxslarning ixtiyoriy badallari va ehsonlari hisobiga amalga oshiriladi.

10-bob. Yakunlovchi qoidalar

28. “Kam komplektli” maktab (sinf)larda qonunchilikda belgilangan tartibda jamoat tashkilotlari faoliyat ko'rsatishi mumkin.

KAM KOMPLEKTLI MAKTABLARNING O`ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Maktab ta'lim tizimining asosiy bo'g'ini bo'lib, o'quvchi-yoshlarga 1-9-sinf hajmida davlat ta'lim standartlari asosida fan asoslaridan umumiy o'rta ma'lumot beruvchi kunduzgi majburiy ta'lim muassasasidir.

Maktab xalq ta'limi tizimidagi mustaqil yuridik shaxs hisoblanadi va davlat gerbi tasviri tushirilgan muhri, shtampiga, g'aznachilik bo'limlari va banklarda hisob raqamiga va boshqa belgilarga ega bo'ladi.

Maktabning moddiy-texnika tizimini mustahkamlash maqsadida byudjetdan tashqari tushumlar uchun bank bo'limlarida maxsus hisob raqamiga ega bo'ladi. Maktabning asosiy maqsadi o'quvchilarni Davlat ta'lim standartlariga muvofiq o'qitish va tarbiyalash, shaxsning ta'lim olishga doir konstitutsiyaviy huquqini ro'yobga chiqarishdan iborat.

Maktab ta'lim-tarbiya ishlarini har bir shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini ko'zlagan holda amalga oshiradi, o'quvchilarning har tomonlama kamol topishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratib beradi, shu jumladan, ularning o'z ustida mustaqil ishlashlari hamda qo'shimcha bilim olishlari uchun imkoniyatlar yaratadi.

Kam komplektli umumiy o'rta ta'lim maktabi ham (bundan keyin matnda "KKM" deb yuritiladi) ta'lim tizimining asosiy bo'g'ini bo'lib, o'quvchi-yoshlarga 1-9- sinf hajmida davlat ta'lim standartlari asosida fan asoslaridan umumiy o'rta ma'lumot beruvchi kunduzgi majburiy ta'lim muassasasi bo'lib, parallel sinflari bo'lmagan, ikkita, uchta yoki to'rtta sinf o'quvchilari birlashtirilib, bitta sinf - komplektda o'qitiladigan maktab yoki sinf hisoblanadi.

KKM yoki sinflar aholi soni kam bo'lgan, umumiy o'rta (to'laqonli) ta'lim maktabidan uzoqda, tog'li yoki yetib borishi qiyin bo'lgan chekka hududlarda joylashgan aholi punktlarida tashkil etiladi.

Kam komplektli boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan bitta o'qituvchi ishlaydi.

“Pedagogik ensiklopedik lug'at”da ta'kidlanishicha, 15 nafargacha o'quvchidan iborat bo'lgan maktab kam komplektli maktab hisoblanadi.

Maktablarning tashkil etilishi aholining notekis joylashishi bilan bog'liq bo'lib, avvallari bunday maktablar kichik qishloqlarda, katta bo'lmagan aholi

yashovchi hududlarda, shaharchalarda mavjud bo'lgan. O'quvchilar va o'qituvchilarning soni yetishmagan umumiy o'rta maktablar ham kam sonli hisoblanib, 5 nafar o'quvchidan iborat sinflar to'liq sinf sifatida shakllanadi. 2-3 sinflar uchun alohida sinf ochilmaydi, ular bir-biri bilan birlashtiriladi. 5 nafar o'quvchiga alohida o'qituvchi taklif qilinadi, ammo 7 nafar o'quvchiga muammo sanaladi.

Kam komplektli sinflarni tashkil etishda maktabning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish kerak. Jumladan:

- ✓ O'quvchilar miqdori kam bo'lishi;
- ✓ Boshqa parallel sinfi mavjud emasligi;
- ✓ Bir o'qituvchi bir necha sinflar bilan yakka o'zi ishlashi;
- ✓ Turli yoshdagi o'quvchilarning bir sinfda o'qitilishi;
- ✓ Bir o'qituvchining bir necha fanni o'qitishi;
- ✓ Sinflarning notekis taqsimlanishi yoki ayrim sinflarning umuman mavjud emasligi;

✓ Bir yoki ikki o'qituvchining ishlashi, kutubxonachi, xo'jalik ishlari bo'yicha mas'ul kabi lavozimlarning mavjud emasligi (ularning vazifasini ham o'qituvchi bajaradi);

✓ Kam komplektli maktab o'qituvchisi bir fan yo'nalishi bo'yicha mutaxassis emas, balki tadbirkor, har bir ishning ko'zini biladigan, bilimdon, har ishni uddasidan chiqadigan, har tomonlama shakllangan xodim bo'lishi kerak;

✓ Bunday maktab o'quvchilari soni turlicha bo'lishi mumkin: 2-3-o'quvchisi bo'lgan sinflar, jami 40-50 nafar o'quvchini tashkil etadigan, ba'zi maktablarda ayrim sinflarning mavjud emasligi;

✓ Ko'pgina bu shakldagi maktablarning moddiy texnika bazasi yetarli emasligi.

Ko'pgina olimlar kam komplektli maktablarga ikkinchi nav ta'lim muassasasi sifatida qarar edi. Bugungi kunda esa, bu maktablarda ta'lim va tarbiyaning samarali shakllarini tashkil etish mumkinligiga amin bo'lmoqdalar. Asosiysi, maktabdagi o'quvchilar sonining, sinflarning kamligi o'qituvchilarga shaxsga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilishga imkoniyat yaratadi. Turli yoshdagi katta bo'lmagan jamoa kichiklarni kattalar o'qitishi va tarbiyalashi uchun sharoit yaratadi.

Bunday maktablar “oila modeli” sifatida shakllanadi. Chunki turli yoshdagi bolalar bir-biri bilan aka-ukadek munosabatda bo’ladilar. Kichiklar kattalarni hurmat qilsalar, kattalar kichiklarni izzat qiladilar. To’liq maktablarda bunday munosabatni yaratish ancha mushkul ish. Bu turdagi maktablarda mexanizm o’z-o’zidan ishlaydi. 20-30-o’quvchini qamrab olgan kichik maktab katta oilani eslatadi. Bu yerda hamma bir-birini biladi, o’qituvchi ham, o’quvchi ham iliq munosabatda bo’ladi va bir-biriga yordam beradi. Shuning uchun, bezoriliklar, turli huquqbuzarliklar deyarli kuzatilmaydi.

Amerikalik pedagoglar kamkomplektli maktablarni o’rgangandan so’ng “elita” maktablar bilan solishtiradilar. “Elita” maktablardan farqi uning budjeti yo’qligidadir, deb ta’kidlaydilar.

Qaysidir ma’noda bunday maktablarning ijobiy tomonlari bo’lsa, qaysidir ma’noda uning salbiy tomonlari ham mavjud. O’quvchilar mavzularni deyarli bir-birlaridan o’rganadilar. Mavzuni tez o’zlashtiradilar, tez tushunadilar. Buning uchun sinfda iqtidorli o’quvchi bo’lishi kerak. Agar sinfda iqtidorli o’quvchi bo’lmasa, mavzuni kim bilan o’zlashtiradi? degan savol tug’iladi. O’qituvchi qancha mahoratli bo’lsa ham bu bo’shliqni to’ldira olmaydi. Iqtidorli o’quvchilarni sinflarga ajratib maxsus sinflar tashkil etishning ham iloji bo’lmaydi.

Rus pedagogi L.Bayborodovning ta’kidlashicha, kam komplektli maktablarda o’quv motivatsiyasi juda past. Bilim, ko’nikma va malaka sust bo’lganligi uchun ham o’zlashtirish darajasi past. Bu xususiyatlar o’ziga xos metodika tanlashni talab qiladi. Oliy ta’lim muassasalarida to’liq sinflar bilan ishlashni, o’qitishni o’rgatadilar. Ammo bunday maktablarda bu metodikalarni hammasini ham qo’llab bo’lmaydi. Yosh o’qituvchilar o’quvchilarning ehtiyojini qondirish maqsadida yangi metodikalar o’ylab topishiga to’g’ri keladi.

Bugungi kunda “Maktab-bog’cha” shaklidagi ta’lim muassasalar ko’paymoqda. Ammo ular faqat maktabgacha va boshlang’ich sinf o’quvchilari o’qitilmoqda.

Ana shunday kam komplektli va maktab-bog’chani birlashtirish imkoniyati bo’lsa, bir qator qulayliklar yuzaga keladi:

✓ bir reja asosida uzoq muddatga mo’ljallangan ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etilishi;

✓ kichiklarni kattalar tarbiyalashiga asoslangan turli yoshdagi bolalarni birlashtiruvchi bolalar birlashmalari tashkil etish;

- ✓ vositalarni iqtisod qilish;
- ✓ moddiy-texnika bazaning to'liq ishlatilishi;
- ✓ o'qituvchilarning yuklamasi me'yorlashadi;
- ✓ o'quvchilarni tibbiy nazoratdan o'tkazib turish osonlashadi;
- ✓ bolani bog'chadan maktabga o'tkazish muammosi yo'qoladi.

Shunga ko'ra, bugungi kunda KKSga yangicha yondoshuvlar ishlab chiqilmoqda. KKM o'qituvchilaridan ijodiy faoliyat talab etilmoqda. KKMdagi kamchiliklarni ustunlik hamda afzalliklarga aylantirishni oldiga maqsad qilib olish yuklatilmoqda. Bunda o'qituvchi quyidagi imkoniyatlarni yaratishi lozim bo'ladi:

- Sinflarni bir komplektga ratsional birlashtirish;
- Dars jadvalining to'g'ri tuzilishi;
- Dars tuzilishini maqsadga muvofiq tarzda tashkil etish;
- O'qituvchi boshqaruvi ostida mustaqil ishlarni to'g'ri tashkil qila olish;
- Texnik vositalardan samarali foydalana olish;
- O'quv jarayonini samarali tashkil etishda muvofiq metodlarni tanlay bilish. Hozirgi kun o'qituvchisidan dars jarayonida turli yoshdagi o'quvchilar hamkorligini, ularning muloqatchanlik, tinglash, fikrlarini aniq, batafsil bayon eta olish kabi hayotiy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanish talab etilmoqda. Bu borada
- shaxsga yo'naltirilgan ta'lim;
- ta'limda differensial yondoshuv;
- integrasiyalashgan ta'lim;
- hamkorlik texnologiyalari;
- yangi axborot texnologiyalar;
- ta'limda individual yondoshuv kabilar usullar o'z samarasini bermoqda.

KAM KOMPLEKTLI MAKTABLARDA SINFLARNI TO'G'RI BIRLASHTIRISH

KKMlarda dars jarayonini samarali tashkil etishning bir shakli sinflarni to'g'ri birlashtirish sanaladi. Sinflarni to'g'ri birlashtirish dars samaradorligiga ta'sir etadi. Rus pedagog olimlari tomonidan sinflarni birlashtirishning turli variantlari keltirilgan. Jumladan,

Sinflarni birlashtirishning turli variantlari mavjud:

- ✓ **1 + 2 va 3 + 4**
- ✓ **1 + 3 va 2 + 4**
- ✓ **1 + 4 va 2 + 3**

Birinchi variantda (1+2 va 3+4) bolalar yosh jihatdan, shakllanish jihatdan bir-biriga mos keladi. Bu yaxshi samara berishi mumkin. Ammo kam komplektli maktablarning xususiyatiga ko'ra har bir darsda o'quvchi o'qituvchining boshqaruvisiz mustaqil ishlashga to'g'ri keladi, bunday holatlarda o'quvchilar bir-biriga yordam berishga qiynaladilar. Shunday ekan, fikrimizcha, 1 va 2 sinf o'quvchilarini birlashtirish maqsadga muvofiq emas, chunki bu yoshdagi bolalarda mustaqil ishlash ko'nikmasi hali yaxshi shakllanmagan bo'ladi.

Ikkinchi variantda (1+3 va 2+4) birlashtirish har tomonlama samara berishi mumkin. 1+3 komplektida 3-sinf o'quvchilarida mustaqil ishlash ko'nikmasi shakllangan, o'qituvchi ko'proq 1 sinf bilan ishlashga vaqt ajratishi mumkin. 2+4 komplektida esa, boshlang'ich sinf bitiruvchisi sifatida 4-sinf bilan ishlash imkoniyati bo'ladi.

Uchinchi variantda (1 + 4) 4-sinf o'quvchilari o'qituvchiga yordamchi bo'lishi mumkin, ammo o'qituvchi 1-sinfga ko'p e'tibor qaratib, 4-sinf doimiy mustaqil ishlab qolishi mumkin. Bunday holatlarda ham samara past bo'ladi. Shuning uchun O'zbekistonda 1 + 3 va 2 + 4 sinflar kesimida komplektlash maqsadga muvofiq deb hisoblanadi.

DARS JADVALINI TASHKIL ETISH

O'qituvchining bir yo'la bir necha sinf bilan ishlashda o'quv jarayonini to'g'ri tashkil etish ma'lum darajada dars jadvaliga bog'liq. Dars jadvali muhim davlat hujjati bo'lib, butun o'quv yili, haftasi, kuni davomidagi turli fanlarga oid har bir darsda o'qituvchi va o'quv ishining borishini belgilab beradi. Hech bir

maktab hujjati maktab hayotini, o'qituvchi va o'quvchilarning mehnati va dam olishini dars jadvalidek aniqlik va mas'uliyat bilan tartibga solmaydi. Shuning uchun o'qituvchining ikki-uch sinf bilan ishlash xususiyatlarini hisobga olgan holda, o'quv predmetlarini birga olib borishning optimal variantini aniqlash muhim ahamiyatga ega.

Pedagogik adabiyotlarning tahlillarida pedagoglar orasida dars jadvalida predmetlarni qo'shib olib borish masalasida yagona fikr mavjud emas. Dars jadvalida bir xil fandagi darslarni (masalan, ona tili-ona tili, matematika-matematika va hokazo) birga qo'shishni afzal ko'radilar. Bir xil fandagi darslarning maqsadga muvofiqligi shundan iboratki, darslar shunday olib borilganda o'qituvchining fikri bir fandan ikkinchisiga bo'linmaydi, diqqati ancha barqaror, ish natijalari esa samarali bo'ladi. Bunday darslarda avval o'tilgan mavzularni birgalikda takrorlash yoki hamma sinf uchun umumiy bo'lgan ma'lum bir mavzuda suhbat o'tkazish uchun qo'shimcha vaqt ajratish mumkin. O'qituvchi darsning ayrim bosqichida yoki butun dars davomida birgalikdagi ishlarni tashkil etish imkoniga ega bo'ladi.

Dars jadvalini bir fanga moslab tuzish o'qituvchiga o'quvchilar diqqat-e'tiborini shu fanga qaratishiga, mustaqil ishlarni yaxshiroq tashkil etishga, uni tekshirib borishga, o'quvchilarni uzoq vaqt uning yordami va maslahatisiz mustaqil shug'ullanishga majbur etmaydi, ularga o'z vaqtida zarur tushuntirishlar berishiga imkon beradi.

Dars jadvalida fanlarni birlashtirishning har birida muayyan afzalliklari bilan birga bir qatorda kamchiliklari ham bor. Faqat bir fanli darslarni birlashtirish har doim ham va hamma fanlar bo'yicha o'qituvchi uchun qulay emas. Masalan, o'qish va tabiatshunoslik darslarida ona tili, mehnat ta'limi, tasviriy san'at va matematika darslariga qaraganda mustaqil ishlarni bajarish imkoniyati kamroq. Ikki yoki uchta sinf bilan o'tkaziladigan bir darsda o'qish yoki tabiatshunoslik mashg'ulotlarini olib borish mumkin emas. O'qituvchi har bir sinfga e'tibor berolmaydi, natijada u yoki bu sinfdagi dars samarasiz tashkil etiladi. Har xil darslarni qo'shib olib borganda esa o'qituvchi goh u sinf bilan, goh bu sinf bilan ishlashiga to'g'ri keladi. Masalan, bir sinfda o'qish, ikkinchisida matematika darslari birlashtirilganda o'qituvchi har bir sinf ishini kuzatib ulguro olmaydi. Bundan tashqari, o'qishni matematika bilan qo'shib olib

boriladigan sinflarda hikoya, she'rlarni ifodali o'qish boshqa sinf o'quvchilarining e'tiborini jalb qilmasligi mumkin emas va, shubhasiz, matematikadan mustaqil ravishda bajariladigan masala yoki misollarni yechishda diqqatni bir joyga to'plashga xalaqit beradi. Bu esa o'quvchilar bilimi sifatiga salbiy ta'sir etadi.

Ko'pchilik maktablarda dars jadvalini tuzishda jadvalga qo'yiladigan psixologik, didaktik va sanitariya-gigiyena talablariga rioya qilinmaydi. Butun o'quv yili davomida, o'quv haftasi va har bir o'qish kunida o'quvchilarning yuksak darajadagi ishchanlik qobiliyatini saqlash zarurligini hisobga olishmaydi. O'qituvchilar o'quvchilarning charchashi haqidagi, aqliy mehnat gigiyenasi to'g'risidagi psixologiya fani ma'lumotlariga tayanmaydilar. Vaholanki, haftaning o'rtasidagi kunlar ancha sermahsul bo'lishligi fan nuqtai nazaridan aniqlangan. Dars jadvalida gumanitar fanlar-estetika (musiqa, tasviriy san'at) va matematikaning noto'g'ri almashinish hollari uchrab turadi.

Darslarni jadvalda bir xil fanli va turli fanlilarga birlashtirish usullarida joylashtirish mumkin bo'lgan fanlar birinchi guruhga kiradi (ona tili, matematika, mehnat ta'limi, tasviriy san'at). Mehnat va tasviriy san'at darslarini birlashtirish o'qituvchining ikki-uch sinf bilan ishlashidagi qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun shart-sharoitlar yaratadi. Ikkinchi guruhga o'qish va tabiatshunoslik fanlari kiradi. Bularni faqat turli xil fanli birlashtirishda jadvalga kiritish mumkin, shunda ham mehnat va tasviriy san'at darslari bilan birga. Ularni dars jadvalida aytilgan fandan boshqa fanlar bilan birlashtirish yoki bir fanli prinsip bo'yicha jadvalga kiritish o'quv jarayonini tashkil etishni qiyinlashtiradi va samarali natija bermaydi. Buning boshqacha yo'li ham bor bo'lib, bunda parallel sinfda rus tili darsi bo'lsa, u mutaxasis o'qituvchi tomonidan alohida fan xonasida o'tkaziladigan kuni bu fanlar dars jadvaliga kiritiladi.

Uchinchi guruhga jismoniy tarbiya va musiqa darslari kiradi. Sinflarni komplektlashning har qanday turida va darslarni birlashtirishning istalgan variantida jismoniy tarbiya va musiqa darslari qo'shib olib borilmaydi. Agar bir sinfda jismoniy tarbiya darsi bo'lsa, bu vaqtda boshqa sinf o'qituvchisining ishtirokisiz mustaqil ish bilan shug'ullanishi kerak. Bunga esa yo'l qo'yilmaydi.

Jismoniy tarbiya va musiqa darslarini birga olib borish uchun ikki sinfni birlashtirish maqsadga muvofiqroq bo'radi.

Quyida 1 va 2-sinflarni bir komplektga birlashtirilgan dars jadvalini keltiramiz:

Hafta kunlari	darslar	Birlashtirilgan sinflar		Birlashtirilgan sinflar	
		1-sinf	4-sinf	3-sinf	2-sinf
Dushanba	1	Matematika	Matematika	Rus tili	Rus tili
	2	O`qish	O`qish	Matematika	Matematika
	3	Yozuv	Ona tili	Ona tili	Ona tili
	4	Jismoniy tarbiya	Tabiatshunoslik	Jismoniy tarbiya	Jismoniy tarbiya
	5				
Seshanba	1	O`qish	O`qish	Matematika	Matematika
	2	Matematika	Matematika	Mehnat	Mehnat
	3	Yozuv	Ona tili	O`qish	O`qish
	4	Chet tili	Rus tili	Musiqa	Musiqa
	5				
Chorshanba	1	Matematika	Matematika	Ona tili	Ona tili
	2	O`qish	O`qish	Matematika	Matematika
	3	Yozuv	Ona tili	Rus tili	Rus tili
	4		Tasviriy san`at	O`qish	Oqish
	5				
Payshanba	1	Rus tili	Matematika	Ona tili	Ona tili
	2	O`qish	O`qish	Matematika	Matematika
	3	Matematika	Ona tili	Tasviriy san`at	O`qish
	4		Musiqa	O`qish	Chet tili
	5				
Juma	1	Tasviriy san`at	O`qish	Ona tili	Ona tili
	2	Matematika	Matematika	Matematika	Matematika
	3	Yozuv	Ona tili	Odobnoma	O`qish
	4	Jismoniy tarbiya	Jismoniy tarbiya	O`qish	Tasviriy san`at
	5				

Shanba	1	Chet tili	Rus tili	O`qish	Odobnoma
	2	Tabiatshunoslik	Mehnat	Ona tili	Chet tili
	3	Mehnat	Odobnoma	Tabiatshunoslik	Tabiatshunoslik
	4		Jismoniy tarbiya	Jismoniy tarbiya	Jismoniy tarbiya
		22,5 soat (rejada berilgan fanni 0,5 soatga qo`yish mumkin	24 soat	24 soat	24 soat

Har ikki sinf haftasiga ona tilidan 5 marta, matematikadan 6 marta, jismoniy tarbiyadan 3 marta, rus tilidan 2 marta, o`qishdan 3 marta birlashtiriladi. Turli xil fanlarni birlashtirishda o`qish darsi mehnat ta'limi va tasviriy san'at bilan qo`shib olib boriladi.

Dars jadvalida fanlarni joylashtirish va optimallashtirishga qo`yiladigan didaktik va metodik talablarga rioya qilish bilan bir qatorda o`qituvchi ishining kundalik me`yorlari hisobga olingan edi. Masalan, birlashtirilgan sinf bilan ishlayotgan o`qituvchining dushanba kuni 3 ta, seshanba kuni 4 ta, chorshanba kuni 2 ta (ikkala dars ham turli fanli), payshanba kuni 4 ta, juma kuni 3 ta (bittasi turli fanli) bir xil fanli va shanba kuni 2 ta turli fanli darslarni rejalashtirishiga to`g`ri keladi.

Fanlarni birlashtirishda ularning imkoniyatlari, juft-juft qilib birlashtirilgan darslarning xarakteri, darsda o`quvchilarning mustaqil ishlashlari uchun material berish imkoniyatlari e'tiborga olingan, birlashtirilgan sinf o`quvchilarining chalg`ishini kamaytirish maqsad qilib qo`yilgan.

To`rt sinfdan tashkil topgan komplekt uchun jadval guzishda o`qituvchi ishini murakkablashtiruvchi ko`pgina faktorlarni hisobga olishga to`g`ri keladi. Masalan, o`quvchilarniig kun davomidagi ishchanlik qobiliyatidan kelib chiqib, tasviriy san'at, jismoniya tarbiya, musiqa va mehnat tarbiyasi darslarini jadvalda oxirgi soatlarga qo`yish lozim edi. Lekin bir yo`la uch sinf bilan ishlayotgan o`qituvchi matematika, o`zbek tili bo`yicha ko`proq ishlashi zarur. Chunki jadvalda tabiatshunoslik va o`qish darslarini maqsadga muvofiq qilib birlashtirish o`qituvchining butun dars davomida bevosita bir sinf bilan

ishlashini talab etadi. Shu sababli u mehnat ta'limi, musiqa, jismoniy tarbiya va tasviriy san'at darslarini oxirgi soatdan birinchi, ikkinchi va uchinchi soatga ko'chirishga majbur.

Masalani o'rganish shuni ko'rsatadiki, metodik adabiyotda va bir komplektli maktab tajribasida o'qituvchining to'rt sinf bilan ish olib borishida dars jadval tuzilishiga turli nuqtai nazardan qarash mavjud. O'qituvchining qiyinchiliklarini yengillashtirish maqsadida ayrim metodistlar ikki yuqori sinfdagi darslarni ertalabdan, 1- sinfdagi darsni esa uchinchi soatdan boshlashni tavsiya qiladilar. U holda dars jadvali taxminan quyidagi ko'rinishda bo'ladi:

	1-sinf	2-sinf	3-sinf
Seshanba	— Onatili Musiqa Matematika O`qish	Matematika O`qish Onatili Musiqa —	Matematika Ona tili O`qish Musiqa — —
Chorshanba	— Matematika Mehnat O`qish Ona tili	Onatili Matematika Mehnat O`qish — —	Ona tili Matematika Mehnat Tabiatshunoslik — —

Shubhasiz, jadvalning bunday tuzilishi birinchi sinf o'quvchilarida salbiy psixologik holatni vujudga keltiradi, bu esa dars sifatiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ikki yuqori sinf o'quvchilari uyga ketgandan keyin 1-sinf bolalari ikki-uch soat o'qiydilar. Bunda, shubhasiz, o'quvchilarning darsdagi diqqat-e'tibori buziladi, kayfiyati yomonlashadi, ishchanlik qobiliyati pasayadi. Bundan tashqari, jadvalda fanlarni jonlashtirishning o'quvchilar ish qobiliyatiga moslik prinsipi buziladi. Jumladan, 1-sinfda matematika, ona tili, o'qish kabi eng qiyin darslar oxirgi soatlarga to'g'ri keladi. Chorshanba kuni 2- sinfdagi o'qish darsi 3-sinfdagi tabiatshunoslik darsi bilan birlashtirilgan. Bu esa har ikki sinfdagi darslarni normal tashkil etishga xalaqit beradi.

O'qish darsida hamma to'rtta sinfni birlashtirish maqsadga muvofiq emas. Bu darsni to'rtta sinfdagi bir vaqtda o'tkazish, darsda bolalar e'tiborini

chalgʻitibgina qolmaydi, balki u oʻqituvchi uchun ham noqulaydir. Xuddi shuningdek, bir necha sinfda bir vaqtga nutq oʻstirish mashgʻulotlarini oʻtkazish mumkin emas. Chunki bu darslarda, ayniqsa quyi sinflarda oʻquvchilarning mustaqil ishlarini tashkil etish imkoniyati cheklanadi. Shu sababli, biz jadvalda oʻqish darslarini alohida qoʻyishga harakat qildik. Bunday imkoniyat boʻlmaganda oʻqishni mehnat taʼlimi, tasviriy sanʼat va ayrim kunlari ona tili darslari bilan qoʻshib olib bordik.

Birlashtirilgan 1-3 sinflar uchun dars jadvali

Kunlar	Darslar	Sinflar		
		1-sinf	2-sinf	3-sinf
Dushanba	1	O`qish	Jism.tarbiya	Jism.tarbiya
	2	Matematika	Rus tili	Ona tili
	3	Jismoniy tarbiya	Matematika	Matematika
	4	Yozuv	Ona tili	O`qish
Seshanba	1	O`qish	—	Rus tili
	2	Matematika	Ona tili	Matematika
	3	Yozuv	Matematika	O`qish
	4	Rus tili	Tasviriy sanʼat	Tasviriy sanʼat
	5	Tasviriy sanʼat	O`qish	
Chorshanba	1	O`qish	Ona tili	Ona tili
	2	Yozuv	Rus tili	Matematika
	3	Matematika	Matematika	Rus tili
	4	Mehnat	Mehnat	O`qish
	5		Musiqqa	Musiqqa
Payshanba	1	Matematika	—	—
	2	O`qish	Ona tili	Rus tili
	3	Yozuv	Rus tili	O`qish
	4	Mehnat	Matematika	Matematika
	5	—	O`qish	Ona tili
		—	Tabiatshunoslik	Mehnat
Juma	1	Musiqqa	—	—
	2	O`qish	Rus tili	Matematika
	3	Matematika	Ona tili	Rus tili
	4	Yozuv	Matematika	Mehnat
	5	—	O`qish	Onatili

Shanba	1	O`qish	—	—
	2	Matematika	—	—
	3	Yozuv	O`qish	Rus tili
	4	Jismoniy tarbiya	Jismoniy tarbiya	Jismoniy tarbiya
	5	—	Matematika	Matematika
	6	—	Mehnat	Tabiatshunoslik
Jami		25	26	26

Bu variantdagi jadvalning afzalligi shundan iboratki, to`rtta sinfnig bir darsga birlashtirilishi maksimal darajada qisqartirilgan. Sinflar (1-2-3-4) haftasiga bir xil darsda 5 marta birlashtiriladi. Shundan ikkitasi jismoniy tarbiya darslari, qolgan hamma darslarda o`qituvchi ikki sinf bilan ishlaydi. Bundan tashqari, 1 va 2 sinflarning bir xil darslarda birlashtirilishi ham ancha kamaygan, turli sinflarda o`qishning matematika bilan qo`shib olib borilishi butunlay yo`qotilgan. 2 va 3 sinflardagi darslar bir vaqtda tugaydi.

Butunlay yo`qotish mumkin bo`lmagan kamchilik, o`qishning ona tili bilan qo`shib olib borilishidir. Ona tilining dasturida berilgan mavzularni o`quvchilarga to`g`ri bera olish imkoniyatlaridan to`g`ri foydalanilsa, bu ham o`qituvchi uchun alohida qiyinchilik keltirib chiqarmaydi.

Ikkinchi yarim yillik uchun tuzilgan dars jadvali xuddi birinchi yarim yillikdagi tamoyil asosida tuziladi.

Birlashtirilgan 1-2-3 –sinflar uchun dars jadvali (II yarim yillik uchun)

Kunlar	Darslar	Sinflar		
		1-sinf	2-sinf	3-sinf
Dushanba	1	O`qish	—	—
	2	Matematika	Jism. tarbiya	Jism. tarbiya
	3	Jismoniy	Ona tili	Rus tili
	4	tarbiya	Matematika	Matematika
		Ona tili	O`qish	Tasviriy san`at
		-		
Seshanba	1	O`qish	—	—
	2	Matematika	Matematika	Rus tili
	3	Onatili	Rus tili	Ona tili
	4	Musiqa	Musiqa	Musiqa
	5		Mehnat	Matematika

			Tabiatshunoslik	Mehnat
Chorshanba	1	Matematika	Matematika	Matematika
	2	Tasviriy san'at	Rus tili	O`qish
	3	Ona tili	Ona tili	Rus tili
	4	O`qish	O`qish	Ona tili
	5	Rus tili	—	Tabiatshunoslik
		—		
Payshanba	1	Matematika	Rus tili	Ona tili
	2	O`qish	O`qish	Rus tili
	3	Onatili	Matematika	Matematika
	4	Rus tili	Ona tili	O`qish
	5		Tasviriy san'at	Tabiatshunoslik
Juma	1	O`qish	—	—
	2	Matematika	—	-
	3	Mehnat	Matematika	Matematika
	4	Ona tili	Rus tili	Ona tili
	5		O`qish	Rus tili
			Ona tili	O`qish
Shanba	1	Ona tili	—	—
	2	O`qish	—	—
	3	Matematika	Matematika	Matematika
	4	Jismoniy tarbiya	Jismoniy tarbiya	Jismoniy tarbiya
	5	—	Rus tili	O`qish
		—	O`qish	Rus tili

Ikkinchi yarim yillikda 2-3 sinflarda dushanba, juma va shanba kunlari darslar uchinchi soatdan, seshanba, chorshanba va payshanba kunlari esa ikkinchi soatdan boshlanadi. 1- sinf uchun shu kunlari faqat birinchi dars alohida o`tiladi. Bu 2-sinfning haftasiga ikki marta, 2- sinf esa uch marta besh soatdan, dars 1-2 sinflarda o`qish darsi haftasiga uch marta, 3-sinfda ikki marta, tabiatshunoslik darsi esa bir marta alohida o`tiladi.

Butun hafta davomida uchta sinfning hammasi bir xil darsda 6 marta birlashtiriladi. Bular ikkita jismoniy tarbiya darsi va bittadan matematika, musiqa darslaridir. Bu jadvalda, birinchi yarim yillikdagi kabi o`qituvchi ko`pchilik darslarini ikkita sinf bilan o`tkazadi.

Haftalik va kunlik dars jadvalidagi fanlarning ketma-ketligi o'quvchilarning o'ziga xos fiziologik xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etiladi.

Haftaning birinchi kuni – dushanba dam olishdan so'nggi, og'ir kun bo'lganligi sababli bu kuni «matematika» va «o'qish» yoki «ona tili» fanlarini qo'yish maqsadga muvofiq emas. Aynan bu fanlarda o'quvchilar tez toliqishadi. Ularning fiziologik va aqliy zo'riqishini turli tipdagi oson topshiriqlar yoki jismoniy (dam olish) daqiqalar orqali yengillashtirish mumkin.«Ona tili» yoki «matematika» fanlarini oxirgi soatlarga qo'yish mumkin emas. Bundan tashqari, bunday fanlarni «jismoniy tarbiya» fanidan keyin ham qo'yish mumkin emas.

Eng mahsuldor kunlar seshanba va chorshanba, dars soatlarining esa, ikkinchi va uchinchi soati hisoblanadi. Aynan shu kunlari va soatlarda “qiyin” fanlarni dars jadvaliga qo'yish maqsadga muvofiqdir. Ikkinchi va uchinchi soatlarga «matematika» va «ona tili», to'rtinchi va beshinchi soatlarga – «tasviriy san'at», «jismoniy tarbiya» va «mehnat» fanlarini qo'yish mumkin.

Bir hafta mobaynida o'quvchilardan jismonan va aqliy zo'riqish kam talab qiladigan – «tasviriy san'at», «musiqa», «jismoniy tarbiya» va «mehnat» – kabi fanlar hisobiga o'qituvchi o'quvchilarning ishchanlik faoliyatini nazorat qilishi va ularning zo'riqishini oldini olishi mumkin.

KAM KOMPLEKTLI MAKTABLARDA BOSHLANG'ICH SINIF UCHUN DARS JADVALINI TUZISH

Savol tug'iladi: Dars jadvalida qanday fanlarni birlashtirish mumkin?

Dars jadvalini tuzishning ikki xil yondashuv mavjud:

1. Bir fan kesimida;
2. Turli fanlar kesimida.

Ikkala yondashuv ham amaliyotda qo'llanilgan, ammo ayrim vaziyatlarni inobatga olish lozim.

Bir fan kesimida yondashish – bu turli sinflarning har birida bir soatda «matematika-matematika», «ona tili-ona tili», «ona tili-adabiyot», «tarix-ona tili»fanlari o'tiladi. Bir xil fanlarni birlashtirish o'qituvchiga darsni rejalashtirishga, o'quvchilarning diqqatini bir topshiriqdan ikkinchi topshiriqqa qaratishga yengillik tug'diradi.

Bir vaqtning o'zida «matematika» va «ona tili» fanlarini ikki sinfda o'tish murakkab jarayon. «Ona tili» fanini «o'qish» fani bilan birgalikda o'tish qulaylik tug'diradi.

Turli fan kesimida yondashishda «tasviriy san'at» va «mehnat», «atrofimizdagi olam» va «tabiat», «atrofimizdagi olam» va «odobnoma» fanlarini birlashtirib o'tish qulay. «Jismoniy tarbiya» va «musiqa» fanlarining mavzu rejalari to'g'ri kelmasa, ularni birlashtirish maqsadga muvofiq.

DARS TUZILISHI VA USLUBIY XUSUSIYATLARI

Dars - o'qituvchilar va o'quvchilar faoliyatini tashkil etishning shakli bo'lib, u bolalarni o'qitish, tarbiyalash va kamol toptirish vazifalarini amalga oshiradi. Dars o'qitishni tashkil etishning o'zgarmas shakli emas. O'quv amaliyoti va pedagogik tafakkur doimo uni takomillashtirish yo'llarini izlaydi. Turli-tuman fikr va mulohazalarni hisobga olgan holda dars quyidagi umumiy didaktik talablarga javob berishi lozim:

1. Har bir dars ma'lum bir maqsadni amalga oshirishga qaratilgan va puxta rejalashtirilgan bo'lmog'i lozim.

2. Har bir dars mustahkam g'oyaviy-siyosiy yo'nalishga ega bo'lmog'i lozim.

3. Har bir dars turmush bilan, amaliyot bilan bog'langan bo'lmog'i, shuningdek, xilma xil usul, uslub va vositalardan unumli foydalangan holda olib borilmog'i lozim.

4. Darsga ajratilgan har bir soat va daqiqalarni tejab, undan unumli foydalanmoq zarur.

5. Dars o'qituvchi va o'quvchilarning faolligi birligini ta'minlamog'i lozim.

6. Darsda o'quv materialining mazmuniga oid ko'rgazmali qurollar, texnik vositalar va kompyuterlardan foydalanish imkoniyatini yaratmoq lozim.

7. Darsda har bir o'quvchining individual xususiyatlarini ham hisobga olish maqsadga muvofiqdir.

Ta'lim tizimida eng ko'p qo'llaniladigan dars turlari quyidagilar:

Yangi bilimlarni bayon qilish darsi (ma'ruza).

O'tilgan materiallarni mustahkamlash darsi.

O'quvchilarning bilim, malaka va ko'nikmalarini tekshirish va baholash darsi.

Takrorlash – umumlashtiruvchi va kirish darslari.

Aralash dars (yuqoridagi dars turlarining bir nechtasini birga qo'llanishi).

Har bir dars turining ma'lum tuzilishi va xususiyatlari bor, bu narsa o'qituvchining o'quv materialini to'g'ri va samarali tushuntirishiga, mustahkam esda qoldirishga, takrorlashga va uning o'zlashtirishini nazorat qilib borishiga yordam beradi.

Demak, dars boshdan – oyoq bir dars turi bilan olib borilmaydi, balki shu darsda yangi bilimni bayon qilish bilan birga uni mustahkamlash (savol-javob), yangi bilimlar ustida mashq o'tkazish (masala va misollar yechdirish, grafik ishlari olib borish), uyga vazifa (boshqa bir dars elementi-tushuntirish, yo'l-yo'riqlar ko'rsatish va h. k) kabi boshqa elementlarning bo'lishi ham mumkin. Shunga qaramay, darsdan ko'zlangan maqsad o'quvchilarga yangi bilim berishga qaratilgan bo'lsa, butun didaktik usullar shunga buysundiriladi.

Dars tuzilishi u yoki bu dars turining tuzilishini, uning qismlarini anglatadi. Biroq, dars turlari tuzilishidagi har qanday qism – didaktik usul, dars tuzilishi bo'lavermaydi. U o'qitish usuli bilan bog'langandagina dars tuzilishini tashkil qiladi. Ya'ni dars tuzilishining o'zgarishi bilanoq dars olib borish usuli ham o'zgaradi. Darsning tuzilishi qo'yilgan maqsadlarga, o'rganilayotgan materialning mazmuniga, ta'limning darsda qo'llanadigan metodlari va usullariga, o'quvchilarning tayyorgarlik va kamolot darajasiga, darsning o'quv jarayonidagi o'rniga bog'liqdir.

Dars tuzilishini biridan ikkinchisiga o'tishi va shu orqali darsning shakli hamda usullarining o'zgarishi dars bosqichi deb yuritiladi. Masalan, aralash dars turining tuzilishi:

uy vazifalarini so'rash, tekshirib ko'rish;

yangi materiallarni bayon qilish;

yangi materiallarni mustahkamlash;

uy vazifalarini topshirishni o'z ichiga oladi. Bunda:

a) uy vazifalarini ko'rish suhbat (savol-javob), misol va masalalar ishlatish yo'li bilan olib borilishi mumkin. Bu dars tuzilishining birinchi qismi, darsning birinchi bosqichi;

b) yangi materiallarni bayon qilish jarayonida o'qituvchi tushuntirish, hikoya qilish, maktab ma'ruzasi, suhbat kabi usullardan foydalanish mumkin. Bu – dars tuzilishining ikkinchi qismi, darsning ikkinchi bosqichi;

v) yangi materiallarni mustahkamlash jarayonida suhbat, mashq qildirish, kitob bilan ishlash usullaridan foydalanish mumkin. Bu – dars tuzilishining uchinchi qismi, uchinchi bosqichi;

g) uy vazifalarini topshirish jarayonida tushuntirish. Suhbat usulidan foydalanish mumkin. Bu – dars tuzilishini to'rtinchi qismi, darsning to'rtinchi bosqichidir. Yuqorida ko'rib o'tilgan dars turlarining hammasi o'z tuzilishiga ega bo'lganidek, ma'lum bosqichlarga ham ajraladi.

KKMda dars jarayonini tashkil etishda KKSning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish lozim. Birinchidan, doimiy mustaqil ishlarni amalga oshirilishi. KKMda bolalarning mustaqil ishlari darsning 50% dan ortig'ini, oddiy maktabda bu ko'rsatkich 20% ni tashkil etadi. Shu sababdan o'quvchilarni mustaqil ishlashga o'rgatishimiz lozim. Ikkinchidan, bevosita o'qituvchi rahbarligida o'quvchilarning ishining almashinishi, ya'ni o'qituvchi bilan ishlash, o'qituvchi bergan topshiriqni mustaqil bajarish, o'z tanlovi asosida mustaqil ishlash, uchunchidan, mustaqil ishning hajmi o'qituvchining boshqa sinf bilan olib boradigan ish hajmi bilan bog'liq bo'lishidir. Ana shularni hisobga olib, KKSda dars jarayonini tashkil etishning o'ziga xos umumiy tamoyillari ishlab chiqilgan:

- ✓ o'quvchilarning bir-birlarini o'qitishlari;
- ✓ o'zaro hamkorlikdagi ko'mak, qo'llab-quvvatlash;
- ✓ kichik guruhlarda ishlash (juftlik, uchlik, to'rtlik...da);
- ✓ guruhlarda ishlash uchun o'qituvchi "yordamchisi"ni tayyorlash;
- ✓ o'quv faoliyati mazmunining integrasiyasi;
- ✓ o'quvchi shaxsiga individual yondoshgan holda differensial kichik guruhlarda ishlash.

Kam komplektli boshlang'ich maktabda o'qituvchi 16-24 ta mavzuviy ish rejasini (rus tilidan tashqari) tuzishi, dars bosqichlarini qo'shib olib borishi va har kuni 8-12 ta dars rejasini tuzishi kerak. Bu rejalar o'quv materialini nuqtai nazaridan ham, o'quv materialini turli sinflarda turli yoshdagi bolalarga bayon qilish metodikasi nazaridan ham xilma-xil xarakterda bo'ladi. Shuning uchun

o'qituvchi optimal ravishda pedagogik samaraga erishish uchun dars olib borishning xilma-xil shakl va metodlarini birlashtirishi kerak. Bundan tashqari, kam komplektli maktab o'qituvchilari yangi materialni tushuntirish, o'quvchilarni mustaqil ishga tayyorlash, darsda bajariladigan ishlarni tekshirish uchun vaqt yetishmasligini doimo xis etadilar. Bularning hammasi darslarni shunday tashkil etishni nazarda tutadiki, bunda barcha sinflar bir vaqtning o'zida ish bilan mashg'ul bo'ladilar: bir sinf bevosita o'qituvchi bilan ishlaydi, boshqalari esa mustaqil ishni bajaradilar.

O'qituvchi kam komplektli maktab sharoitida, ayniqsa muhim bo'lgan tayyorgarlik, mustaqil ishlaridan foydalanishi lozim. Tayyorgarlik mustaqil ishi muammoli izlanish xarakterida bo'lishi kerak. Bu yangi materialni tushunishni yengillashtiradi, bolalarda ijodiy tafakkurni rivojlantiradi, ularni bilimlarni mustaqil o'zlashtirishga odatlantiradi.

O'qituvchining bir vaqtning o'zida ikki-uch sinf bilan ishlash sharoitida o'quv jarayonini boshqarish, har bir o'quvchining ishini tekshirish muammosini hal etishda ancha qiyinchilik tug'diradi. Nihoyat, yana bir qiyinchilik shundan iboratki, bir yo'la ikki-uch sinf bilan ishlash o'qituvchining ayrim o'quvchilarga yordam ko'rsatish uchun ketadigan vaqtini juda ham cheklab qo'yadi. Agar kam komplektli maktablardagi ilg'or o'qituvchilarning ish tajribalari o'rganilib, darslarni rejalashtirish va tashkil etishning optimal yo'llari topish maqsadga muvofiqdir.

Boshlang'ich sinflarda darslar asosan aralash dars tuzilishida olib boriladi:

- ✓ Darsni tashkil etish;
- ✓ O'tilganlarni takrorlash;
- ✓ Yangi mavzuning bayoni;
- ✓ Turli topshiriqlar orqali mustahkamlash;
- ✓ Darsga yakun yasash, uyga vazifa berish va uni bajarilishini tushuntirish.

Birlashtirilgan sinflarda dars shunday tuziladiki, bir sinfda mustaqil ish olib borilsa, ikkinchi sinfda o'quvchilar o'qituvchi bilan ishlaydi.

Ikki sinfni birlashtiradigan sinflarning dars tuzilishi quyidagicha bo'ladi:

Bir sinf o'qituvchi bilan ishlayotganda, ikkinchi sinf mustaqil ishlaydi. Bundan tashqari, o'qituvchi doskaning oldida "ma'ruza o'qish" bilan cheklana olmaydi. 5-9 nafar bola bo'lgan sinfda o'qituvchi bir o'quvchini oldidan

ikkinchi o'quvchi oldiga borib har bir o'quvchi bilan individual ishlaydi. Ammo bu yerda ham o'qituvchi sezgir bo'lishi kerak. Chunki ayrim o'quvchilar doimiy o'qituvchining nazoratida bo'la olmaydi.

Kam komplektli sinflarda o'qituvchiga ham, o'quvchiga ham qiyin bo'ladi.

O'quvchilar quyidagilarni o'rganishi lozim:

- ✓ topshiriqlarni bajarish uchun diqqatni jamlash;
- ✓ o'qituvchining boshqa sinfga tushuntirishini eshitmaslik;
- ✓ boshqa sinfga mo'ljallangan ko'rgazmali qurollar, tarqatmalar va boshqa didaktik materiallarga e'tibor bermaslik;
- ✓ boshqa sinf o'quvchilarining javoblarini eshitmaslik;
- ✓ o'qituvchi ularga gapirganda zudlik bilan diqqatni jamlash.

Kam komplektli maktab o'qituvchilari individual yondashishni o'rganadilar. Bunda zamonaviy axborot texnologiyalarni qo'llagan holda shaxsga yo'naltirilgan ta'limga yondashish samarali hisoblanadi.

Rus pedagogi Ye.S.Sokolov usuli bilan darsning quyidagi turi taqdim etilgan:

- ✓ **Ikki sinfda yangi mavzuni o'rganish darsi.**
- ✓ **Bir sinfda yangi mavzu bayoni, ikkinchi sinfda o'tilganlarni takrorlash, o'tilganlar yuzasidan yozma ish darsi.**
- ✓ **O'tilganlarni takrorlash yoki o'tgan mavzuni mustahkamlash darsi.**

Ikkala sinfda darsni to'g'ri tashkil etishning ratsional turini rus pedagoglari Z.V.Kopachyova va T.S.Kurdumov tomonidan ham taklif etilgan. Bu turdagi dars tuzilishi quyidagicha:

Dars bosqic hlari	1-sinf	3-sinf
<i>Har bir sinfda mashg'ulotlarning tarkibi va tashkil etilishi</i>		
	<i>O'tilgan mavzuni mustahkamlashga kam vaqt ajratgan holda yangi mavzu bayoni.</i>	<i>O'tilgan mavzuni mustahkamlashga ko'p vaqt ajratgan holda yangi mavzu bayoni.</i>
<i>Dars bosqichlari bo'yicha darsni tarkibi va tashkil etilishi.</i>		

1-bosqich 2 daqiqa.	<u>O'qituvchi bilan ishlash.</u> O'tilgan mavzuni tekshirish.	<u>Mustaqil ishlash.</u> O'tilgan mavzuni tekshirish uchun mo'ljallangan topshiriqlar.
2-bosqich 3 daqiqa	<u>Mustaqil ishlash.</u> Topshiriqlarni bajarish.	<u>O'qituvchi bilan ishlash.</u> Tayyorlangan topshiriqlarni tushuntirish.
3-bosqich 15 daqiqa	<u>O'qituvchi bilan ishlash.</u> Yangi mavzuning bayoni, mustahkamlash uchun topshiriqlarni tushuntirish.	<u>Mustaqil ishlash.</u> Topshiriqlarni bajarish.
4-bosqich 12 daqiqa	<u>Mustaqil ishlash.</u> Topshiriqlarni bajarish.	<u>O'qituvchi bilan ishlash.</u> Yangi mavzuning bayoni, mustahkamlash uchun topshiriqlarni tushuntirish.
5-bosqich 5 daqiqa	<u>O'qituvchi bilan ishlash.</u> Yangi mavzuni tushuntirish.	<u>Mustaqil ishlash.</u> Topshiriqlarni bajarish.
6-bosqich 5 daqiqa	<u>Mustaqil ishlash.</u> Topshiriqlarni bajarish.	<u>O'qituvchi bilan ishlash.</u> Ish natijalarini tekshirish, xatolar ustida ishlash. Uyga vazifa berish.
7-bosqich 3 daqiqa	<u>O'qituvchi bilan o'quvchilarning hamkorlikdagi ishi.</u> Dars yakuni. Baholash.	

O'quv mashg'ulotlarini quyidagicha tashkil etish mumkin:

1-variant:

1-2 darslar – 35 daqiqadan 1-sinf bilan

3-4 darslar – 40 daqiqa ikkala sinf bilan

5-6 darslar – 35 daqiqa 3-sinf bilan

2-variant:

1-, 2-, 3-darslar - 35 daqiqadan 1-sinf bilan

4-dars – 40 daqiqadan ikkala sinf bilan

5-, 6-,7-darslar – 35 daqiqadan 3-sinf bilan

DARS JARAYONINI SAMARALI TASHKIL ETISH

Rivojlangan mamlakatlar qatoridan munosib o‘rin egallayotgan mustaqil davlatimizda yosh, malakali kadrlarni tayyorlash ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Mazkur vazifaning samarali bajarilishi ko‘p jihatdan ta‘lim-tarbiya mas‘uliyati zimmasiga yuklatilgan o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi, pedagogik mahorati, ma‘naviy-ahloqiy fazilatlariga bog‘liq. Shunday ekan, o‘qituvchilarning o‘zini tarbiyalash, ularning yuqori malakali va layoqatlarga, yuksak mahoratga ega bo‘lishlarini ta‘minlash davr talabidir. Ushbu vazifani amalga oshirish ta‘limning sifat-samaradorligini oshirish bilan chambarchas bog‘liqdir. Sifatli ta‘limni tashkil etish bir qancha omillarga bog‘liq bo‘ladi.

Sifatli va samarali ta‘lim quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- ✓ Sifatli ta‘lim jarayoni:
- ✓ Sifatli mazmun(*DTS, o‘quv dasturi, darsliklardagi mavzularning fan va amaliyotdagi yutuqlari bilan uyg‘unligi*);
- ✓ Sifatli o‘qituvchilar(*o‘z kasbiga sadoqatli, o‘z fanini mukammal biladigan, yuksak pedagogik mahoratga ega, ijodkor va izlanuvchan, fan o‘qituvchisiman emas, balki bolalar o‘qituvchisiman deya oladigan mutaxassis*);
- ✓ Sifatli o‘quvchilar(*ertalab nonushta qilgan, usti boshi butun, bilim olishga ishtiyoqi bo‘lgan bola*);
- ✓ Sifatli muhit(*ijodiy, do‘stona muhit*);
- ✓ Yetarli resurslar(*mavzu yuzasidan topshiriqlarni bajarishga kerakli jihozlar, metodik qo‘llanmalar, darsliklar*);
- ✓ Sifatli ta‘lim natijalari;
- ✓ Intellektual rivojlangan shaxs(*akademik bilimlarga ega, mantiqiy fikrlovchi, bilimlarini kengaytirishga intiluvchan bola*);

✓ Hayotiy ko'nikmalarga ega shaxs(*ma'naviy yetuk shaxs, turli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qila oladigan, qiyinchiliklarni yenga oladigan*);

✓ Jamiyat talablariga javob beradigan shaxs.

Sifatli ta'lim oldiga qo'yilgan yuqoridagi talablardan kelib chiqib KKMlarda sifatli ta'limni samarali ta'minlashning o'ziga xos jihatlari mavjud.

Kam komplektli maktab (KKM) da sifatli ta'limni ta'minlashning samarali omillar quyidagilar:

✓ DTS talablariga javob berishi;

✓ O'quvchilarda mustaqil o'qish, o'zaro nazorat (o'zaro yordam) va o'z o'zini baholash malakalarini shakllantiradi;

✓ Dars tizimi 2 qismdan: o'qituvchi rahbarligi va o'quvchilarning mustaqil faoliyatlaridan iborat;

✓ O'qituvchi rahbarligidagi dars vaqtida yangi o'quv materialini tushuntirish, materialni mustahkamlash, mustaqil ishlash uchun berilgan topshiriqlarni bajarishning ratsional yo'l va usullarini ko'rsatish, o'tilgan mavzu yuzasidan BKMning mustahkamligi va ularning anglanganlik darajalarini belgilash;

✓ O'qituvchi yo'naltiruvchi vazifasini bajarishi;

✓ Dars jarayonini tashkillashtirishda o'quvchilarning tayyorgarlik darajasi, pedagogning tajribasi va kompetensiyasi, ish turlarining o'zaro bog'liqligi va albatta o'qituvchining ijodiy yondoshuvi;

✓ Bir vaqtning o'zida barcha sinflarda o'quvchilarning turli yoshdaligini inobatga olib, darsning tarbiyaviy tomonini yoritish;

✓ Sanitar gigiyenik, psixologo-fiziologik, didaktik va tarbiyaviy talablarga mos bo'lishi.

Ma'lumki, ta'limni tashkil etishning asosiy shakllaridan biri sinf-dars tizimi hisoblanadi.

Agar sen kishining bir kun to‘q bo‘lishini istasang, unga baliq ber. Agar sen kishining har kun to‘q bo‘lishini istasang, unga qarmoq berib, baliq tutishni o‘rgat. Xitoy maqolida ta’kidlanishicha, har bir kishi bir umr to‘q bo‘lishni istasa, baliq tutishni o‘rganmog‘i lozim. Bunday jarayonni yosh bolalar maktabda aynan sinf xonasida – darsda o‘rganadi. Bu esa, darsni samarali tashkil etuvchi ustoz gardaniga yuklanadi. Pedagog bir soatlik darsda o‘quvchiga hayotda ast qotishi mumkin bo‘lgan barcha yo‘l-yoriqlarni o‘rgatishi kerak bo‘ladi. Shunday ekan, bir soatlik dars muqaddasdir.

Har bir alohida dars mashg‘ulotlar zanjirining bir bo‘g‘inini tashkil qiladi. Dars ma’lum tuzilishiga ega bo‘lgan murakkab tizimdir.

KKMlarda dars strukturasi o‘ziga xos xususiyatga ega bo‘ladi:

1-xususiyat: doimiy mustaqil ishlar;

2-xususiyat: bevosita o‘qituvchi rahbarligida o‘quvchilarning ishining almashinishi, ya’ni o‘qituvchi bilan ishlash, o‘qituvchi bergan topshiriqni mustaqil bajarish, o‘z tanlovi asosida mustaqil ishlash;

3-xususiyat: mustaqil ishning hajmi o‘qituvchining boshqa sinf bilan olib boradigan ish hajmi bilan bog‘liq.

Dars ta’limning ichki mazmun va mohiyatini belgilasa, uning tashkiliy shakllari didaktik kategoriya sifatida tashqi mazmunini anglatadi:

✓ o‘quvchilarni yosh va individual xususiyatlari hamda bilim darajalariga muvofiq sinflarga ajratish. Sinf o‘quvchilarini mikroguruhlariga bo‘lish yoki o‘quvchi bilan yakka tartibda mashg‘ulotlar olib borish;

✓ “o‘qituvchi-o‘quvchi” faoliyatini faol “subyekt-subyekt” munosabati darajasiga olib chiqish asnosida hamkorlik, hamfikrlikni ta’minlash;

✓ o‘quvchilarni faollashtirishda ularning diqqatini tayanch tushuncha va iboralarga qaratish lozim. Yakuniy xulosalarni ana shu tayanch tushunchalar atrofida umumlashtirish;

✓ dars maqsadiga muvofiq interfaol metod, usul va vositalarni tanlash va ulardan unumli foydalanish;

✓ o'rtaga tashlanadigan har bir savolning ilmiyligi, mantiqiyliigi va didaktik talablarga javob berishiga e'tiborni qaratish;

✓ vaqt taqsimoti masalasiga qat'iy amal qilish. 40-45 daqiqali yoki 80-90 daqiqaga mo'ljallangan juftlik darslarda o'quvchining mustaqil bilim olishiga bo'lgan shart-sharoitlarni yaratish. Qisqa vaqtdan unumli foydalangan holda izlanuvchanlik, ijodkorlik, hozirjavoblik va topqirlik masalasiga asosiy e'tiborni qaratish;

✓ texnik va texnologik jarayonni inson salohiyati bilan uyg'unlashtirib borish. Yangi pedagogik texnologiyalar tatbiqi asosida darslarni loyihalashtirish va shu asosda kafolatli natijalarga erishish yo'llarini izlash;

✓ o'quvchining sog'lig'i, ruhiy va individual imkoniyatlari bilan bajarishi lozim bo'lgan bilimlar hajmini aniqlash;

✓ ijodiy muhit yaratish asosida o'quvchilarni rag'batlantirib borish va boshqalar;

✓ nazorat topshiriqlarning bosqichma-bosqich amalga oshirish asosida, o'zlashtirish dinamikasini kuzatib borish. Ilm asosida bilim berishga erishish.

Dars o'qituvchining ilmiy va ilmiy-pedagogik mahoratini belgilovchi asosiy mezondir. Bir soatlik dars mashg'ulotlarini yirik san'at asariga qiyoslashning mohiyati ham shunda. O'quvchisiga insonparvarlik namunasini ko'rsata olgan, uning mehri va hurmatini qozona bilgan o'qituvchi ustoz degan ulug' nomga sazovor bo'la oladi.

Darsning har bir daqiqasini bebaho bilib, o'quvchini faollashtira oladigan, uning mustaqil fikrini o'stirish orqali dars maqsadiga erishishga intilgan o'qituvchi, vaqtni to'g'ri taqsimlash, dars mashg'ulotlarining har bir qismida ko'rgazmali vositalardan unumli foydalanishni yo'lga qo'yish orqali o'quvchida mantiqiy tafakkurni rivojlantirish sari yo'l ocha boradi. Izlanuvchan o'qituvchi ta'limiy maqsadni tarbiyaviy maqsad bilan uyg'unlashtira oladi. Bunday izchillik bolaning aqliy rivojlanishi yo'lida yangi imkoniyatlar yaratadi.

Bugungi kunda an'anaviy pedagogikaning yutug'i sifatida yangi pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayoniga tatbiq etila boshlandi. Shunga muvofiq kafolatli natijaga erishish uchun dars maqsadi ilmiy-metodik talablarga muvofiq aniq qo'yilgan bo'lishi lozim. O'qituvchi darsning aniq maqsadlarini qo'yish usullarini bilish lozim:

- ✓ dars mashg'ulotining ilmiy-metodik xususiyatiga ko'ra o'qituvchining maqsadi;
- ✓ o'rganiladigan bilim mazmuniga muvofiq maqsadni belgilash;
- ✓ o'quvchining o'quv-bilish faoliyati orqali maqsadni belgilash;
- ✓ o'quvchining individual-psixologik, intellektual va shaxsiy rivojlanish qobiliyatlariga qaratilgan maqsadni belgilash.

Darsning samaradorligi uning ilmiy-metodik maqsadga muvofiq tarzda qurilishi, davlat ta'lim standartlari(DTS) bilan dastur, darslik, o'quv-metodik majmualar orasidagi uzluksizlikning ta'minlanishiga ko'p jihatdan bog'liqdir. Bunday uzluksizlikni ta'minlamay turib, ta'lim samaradorligini oshirish, DTSni amaliyotga tatbiq etish mexanizmini yaratish mumkin emas. Shuning uchun zamonaviy dars va unga qo'yiladigan ilmiy talablarda:

1) darsning aniq qo'yilgan maqsadida kafolatli natijaga erishish o'z aksini topmog'i lozim. Demak, har bir o'rganiladigan mavzuda tugallangan bilim hajmi nazarda tutilmog'i va bu bilimlar avvalgi bilimlarning mantiqiy davomi bo'lishi hamda qanday interfaol metodlar asosida o'quvchilarni faollashtirish, mustaqil bilimlarni egallash yo'l-yo'riqlarini o'zida aks ettirishi;

2) har bir darsning g'oyasi nimalarga mo'ljallanganligi aniq o'z ifodasini topmog'i kerak. Ilgari surilgan pedagogik g'oya bilan texnologik izchillik "o'qituvchi-o'quvchi"ning faol "subyekt-subyekt" munosabatidagi uyg'unlikda o'z yechimiga ega bo'lishi lozim. Buning uchun:

- ✓ o'qituvchi o'quvchiga mustaqil bilim olish yo'llarini o'rgatishi;
- ✓ o'quvchini analitik tahlil eta olish, qiyosiy tavsiflash, induktiv va deduktiv xulosalar chiqara bilish, qo'lga kiritilgan dalillarni tizim holiga keltirib

umumlashtira olish hamda amalda qo'llay olish ko'nikma va malakalarini shakllantirishi;

3) dars mashg'ulotida o'quvchilar kichik guruhlariga ajratilib, noan'anaviy yondashuvlar asosida muammoli topshiriqlar berish orqali ularning bilim darajalarini oshirib borishga erishish;

4) pedagogik amaliyotlarda bo'lajak o'qituvchilar tomonidan xuddi shunday yondashuv asosidagi darslarni olib borish loyihasini ishlab chiqish va amalga tatbiq etish talab etiladi. Bundan tashqari "noan'anaviy dars" nomi bilan yuritiladigan sayohat darslari (tabiatga, muzeyga, teatrga, kutubxonalarga va h-o.), konferensiya darsi, suhbat darsi, bahs-munozara kabi darslar farqlanadi. Ta'limning bunday turini har bir fan o'zining xususiyati va DTS tomonidan qo'yilgan vazifalar asosida amalga oshirib kelmoqda. Xullas, zamonaviy dars va unga qo'yiladigan talablarda bir xillikdan qochish, o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ijobiy fikrlashga o'rgatish orqali mantiqiy tafakkurni rivojlantirib borish lozim. Ana shunday sharoitda o'quvchida yuzaga chiqishi mumkin bo'lgan imkoniyatlar paydo bo'ladi. Bolaning qobiliyati kun sayin rivojlanib boradi. Shunday ekan, dars – ta'lim va tarbiyaning asosiy shakli sanaladi. O'qituvchi dars jadvali asosida dars o'tadi.

KKMda sifatli ta'limni ta'minlashda bir qator tipik metodik kamchiliklar mavjud:

✓ O'quvchilar faoliyatini tashkillashtirishda frontal ish shakllarining ko'pligi (ma'lumki bu tez toliqishga olib keladi);

✓ O'qituvchi ovozining baralla eshinishi va uning nutqining to'xtovsizligi (sinflardan birontasi individual mustaqil ishlayotganida ham);

✓ O'quvchilarning darslik bilan ishlash metodikasini egallamaganliklari va ularda bu malakani o'qituvchi shakllantirmaganligi.

KKMda sifatli ta'limni ta'minlashda kamchiliklar bilan bir qatorda samarali omillari ham mavjud. Birinchidan, o'qituvchi yo'naltiruvchi vazifasini bajaradi, ikkinchidan, dars jarayonini tashkillashtirishda o'quvchilarning tayyorgarlik darajasi, pedagogning tajribasi va kompetensiyasi, ish turlarining

o'zaro bog'liqligi va albatta o'qituvchining ijodiy yondoshuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Uchunchidan, bir vaqtning o'zida barcha sinflarda o'quvchilarning turli yoshdaligini inobatga olib, darsning tarbiyaviy tomonini yoritish lozim bo'ladi. To'rtinchidan, sanitar-gigiyenik, psixologo-fiziologik, didaktik va tarbiyaviy talablarga mos bo'lishi darkor bo'ladi.

KKMlarda turli yoshdagi bolalar va turli fanlarni o'qitish ko'p hollarda o'qituvchini qiynab qo'yadi. Shuning uchun o'qituvchi quyidagilarni amalga oshirishi majburiy sanaladi:

- ✓ 4-5 marta goh bir sinf, goh ikkinchi sinf bilan ishlashi zarur bo'ladi;
- ✓ vaqt taqsimotini to'g'ri taqsimlay bilishi lozim;
- ✓ bilish jarayonini tashkil etishni bilish lozim;
- ✓ turli yoshdagi o'quvchilarni malaka va ko'nikmalarini, esda saqlab qolish, tushunish, qabul qilish va tayyorgarlik darajasini bilishi lozim;
- ✓ barcha sinflarda tarbiyaviy ishlarni o'quv jarayoni bilan birgalikda olib borishni bilishi kerak va hokazolar.

Maktabda dars jarayonini samarali tashil etish bilan birgalikda dars rejasini qanday tuzish lozimligi haqidagi savol ko'ndalang turadi.

Darsning asosiy xususiyati shundaki, bir soatlik dars rejasida ikki sinfnig mazmuni parallel tarzda olib boriladi. Dars rejasi maksimal darajada qisqa bo'lish bilan birga yangi mavzuga oid materiallarni qamrab olishi lozim. Dars rejasida darsning mavzusi, maqsad va vazifalari, bosqichlar, savol va topshiriqlar o'z aksini topishi kerak. Mavzu yuzasidan savol va topshiriqlar, mashqlar, jadvallar, darslikdagi mashqlarning raqami va sahifasi aniq o'quvchilarga aytilishi kerak.

Dars rejasini ishlab chiqishda soatlar taqsimotiga alohida e'tibor qaratish kerak. Bunda har bir bosqich, beriladigan topshiriq bir soatga mo'ljallanishi va o'quvchilarni toliqtirib qo'ymasligi lozim.

Darsni rejalashtirishda amaliyotda bir fan yoki bir necha fan bir vaqtda o'qitilishi aytib o'tilgan. Eng samarali usul bir fanning bir vaqtda o'qitilishi sanaladi. Bu usulning o'ziga xos qulayliklari mavjud:

- ✓ bir turdagi topshiriqdan boshqa turdagi topshiriqqa o'quvchilarni jalb qilish o'qituvchiga yengillik tug'diradi;

- ✓ to'g'ri taqsimlangan dars o'qituvchi bilan ishlashga ko'p vaqt ajratadi va o'quvchilarning faolligini oshiradi;
- ✓ o'quvchilarning nutqini oshirish, o'z-o'zini boshqarish va baholash faoliyatini shakllantiradi.

Darsda ayrim topshiriqlarni hamma uchun bir xil tashkil etish mumkin. Masalan, o'qituvchining topshiriq bo'yicha tushuntirishini eshitadi, o'ynaydi, topshiriq bajaradi. Ona tili darsida: To'g'ri yozish bo'yicha topshiriq; Lug'at diktant; Rasm ustida ishlash; Grammatik tahlil.

Matematika darsida: Og'zaki sanoq; Geometrik material ustida ishlash; Masala yechishva shu kabilar.

Bugungi kunda ayrim usullar keng tarqalgan: og'zaki - suhbat, tushuntirish, so'zlab berish, izoh berish; ko'rgazmali – illyustratsiyalar, slaydlar; amaliy ish – mashqlar, kitob ustida ishlash.

O'qituvchi darsni tashkillashtirish uchun turli didaktik materiallarni tayyorlashi lozim. Rus pedagogi M.Soloveychik usuliga ko'ra qadamba-qadam topshiriq, lingofon topshiriq berish ona tili darslarini samarali tashkil etishga yordam beradi.

Qadamba-qadam topshiriq – har bir “qadam” ramka bilan ajratiladi (odatda 6-9 tagacha “qadam” beriladi). Ramkani chap tomonida topshiriqlar, o'ng tomonida o'z-o'zini tekshirish uchun javoblar beriladi. Har bir “qadam”da turli topshiriqlar beriladi.

O'quvchi bunday topshiriqlarni konvertlarda oladi. Birinchi “qadam” topshiriqni bajargandan so'ng, ikkinchi “qadam”da tekshiradilar.

Masalan,

To'liq maktablarda: so'zlarni o'qing. Unlilar bilan boshlangan so'zlarni ayting.

Kamkomplektli maktablarda: so'zlarni mustaqil o'qing. Unli tovush bilan boshlangan so'zlarni daftarga ko'chiring.

Lingofon topshiriq – bunda topshiriqlar kompyuterga joylashtiriladi.

KKMDA MUSTAQIL ISHLARNI TASHKIL ETISH

O'quvchining mustaqil ishining asosiy maqsadi – o'qituvchi rahbarligi va nazorati ostida o'quvchida muayyan o'quv-tarbiyaviy ishlarni mustaqil ravishda bajarish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, rivojlantirish hamda ularni sinf mashg'ulotlarida berilgan nazariy va amaliy bilimlardan amalda foydalanishga o'rgatishdir.

O'quvchining mustaqil ishini tashkil etishda ikki asosiy vazifani inobatga olish kerak. Birinchidan, o'quvchilarni mustaqil bilim olishga va ijodiy yondashishga o'rgatish bo'lsa, ikkinchidan, olgan nazariy bilimlarini kundalik hayotda amaliy qo'llay olishni o'rgatish.

O'quvchining mustaqil ishining vazifalari quyidagilardan iborat:

- ✓ dars paytida o'tilgan mavzular bo'yicha bilimlarni qayta ishlash va mustahkamlash;
- ✓ tushunish va fikrlash qobiliyatini rivojlantirish;
- ✓ yangi bilimlarni mustaqil tarzda puxta o'zlashtirish ko'nikmalariga ega bo'lish;
- ✓ kerakli ma'lumotlarni izlab topishning qulay usullari, vositalarini aniqlash;
- ✓ axborot manbalari va vositalaridan samarali foydalanish;
- ✓ an'anaviy o'quv va ilmiy adabiyotlar, me'yoriy hujjatlar bilan ishlash;
- ✓ elektron o'quv adabiyotlar va ma'lumotlar banki bilan ishlash;
- ✓ internet tarmog'idan maqsadli foydalanish;
- ✓ berilgan topshiriqning rasional yechimini belgilash;
- ✓ ma'lumotlar bazasini tahlil etish;
- ✓ ish natijalarini ekspertizaga tayyorlash va ekspert xulosasi asosida qayta ishlash;
- ✓ topshiriqlarni bajarishga tizimli va ijodiy yondashish;
- ✓ ishlab chiqilgan yechim, loyiha yoki g'oyani asoslash.

Mustaqil ishning tashkiliy shakllari

Mustaqil ishni tashkil etishda quyidagi shakllardan foydalaniladi:

- ✓ ayrim nazariy mavzular bo'yicha o'quv adabiyotlari yordamida mustaqil ravishda konspekt tayyorlash va o'zlashtirish;
- ✓ berilgan mavzu bo'yicha referat tayyorlash;

- ✓ seminar va amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rish;
- ✓ laboratoriya ishlarini bajarishga tayyorgarlik ko'rish;
- ✓ ma'lum mavzu bo'yicha ko'rgazmali qurollar tayyorlash;
- ✓ hisob – grafik ishlarini bajarish;
- ✓ kurs loyihasini bajarish;
- ✓ nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash, nostandart amaliy topshiriqlarni bajarish;
- ✓ amaliyotdagi mavjud muammolarning yechimini topish;
- ✓ maket, model, badiiy asar, musiqa va h.k. namunalar yaratish;
- ✓ maqola, ma'ruza, tezis, kichik hikoyalarini tayyorlash, insho yozish.

Mustaqil ishning davomiyligi turli sabablarga bog'liq. Jumladan, berilgan topshiriqning hajmi bilan, o'quvchining iqtidori bilan (uning o'qish tezligi, diqqatni jamlay olishi, yozish ko'nikmasi va malakasining darajasi, tez tushunish, fikrni jamlay olish), bolaning yoshi bilan bog'liq.

Mustaqil ishni tashkil etishda o'quvchini toliqtirib, zeriktirib qo'ymaslik uchun topshiriqlarni osondan murakkabga qarab bosqichma bosqich berish kerak. Kundalik mustaqil ishlarni bosqichma bosqich murakkablashtirib borilsa o'quvchi shunga o'rgana boradi va u keyinchalik o'zi mustaqil topshiriqlarni bajara oladi. Tadqiqotlarda aytilishicha, birinchi sinf o'quvchisi birinchi yarim yillikda 5-10 daqiqa ishlay olsa, ikkinchi yarim yillikda 19-15 daqiqagacha ishlashi mumkin ekan.

Mustaqil ishlarni samarali tashkil etish uning rejalashtirilishiga bog'liq bo'ladi. Chunki hamma fan yoki mavzuni ham mustaqil tashkil etib bo'lmaydi.

Mustaqil ishlarni «ona tili», «matematika», «tasviriy san'at» va «mehnat» darslarida samarali tashkillashtirish mumkin. Ammo «o'qish» va «tabiatshunoslik» darslarida har bir mavzuda buni amalga oshirish qiyin. «Musiqa» va «jismoniy tarbiya» darslari faqatgina o'qituvchi ishtirokida amalga oshadi.

O'quvchilar mustaqil ishi samaradorligini ta'minlovchi sharoitlar

O'quvchilarning aqliy faoliyatini faollashtirish o'quvchilarga tavsiya qilinadigan mustaqil ishlar ularning kuchi yetadigan bo'lishi kerak, degan talab bilan bevosita bog'langandir. Agar mustaqil ish o'z mazmuni yoki bajarish usullariga ko'ra o'quvchilar kuchiga mos bo'lmasa, u formal ravishda bajariladi

va o'quvchilar uning mazmuniga tushunmaydilar. Lekin bugungi kunda o'quvchi uddalay oladigan va undan yetarlicha kuch-g'ayrat talab etadigan topshiriq keyinroq uning uchun juda oson bo'lib ko'rinishi mumkin. Shuning uchun o'quvchilar bajaradigan topshiriq qiyinlik darajasi asta-sekin ortib boradigan tamoyil asosida qurilishi kerak. Bu quyidagicha, ya'ni:

a) topshiriq hajmini va bolalarning mustaqil ishlari vaqtini oshirish yo'li bilan; b) topshiriq mazmunini va shu bilan birga uni bajarish uchun zarur bo'lgan tafakkur operatsiyalari ish usullarini murakkablashtirish yo'li bilan amalga oshiriladi. Har qanday sinfda, ayniqsa, kam komplektli maktabda, o'qituvchi kamoloti va bilimlar darajasi, idrok qilish va fikrlash tezligi (analiz, sintez, taqqoslash, mavhumlashtirish va umumlashtirish qobiliyati) turlicha bo'lgan o'quvchilar bilan ishlaydi. O'qituvchining mustaqil ishni rejalashtirishi va bunday ishlar uchun topshiriq tanlashi (bunda avvalgi topshiriq keyingi topshiriqni mustaqil bajarishga olib keladigan izchillikda bo'lishi kerak); o'quvchilarni topshiriqqa yondoshish metodlari va ularni bajarish usullariga o'rgatishi; bajarilgan ishlarni tekshirish va tahlil qilishi hamda o'quvchilarning o'z-o'zini tekshirishga qo'yiladigan talablarga rioya qilishi-o'quvchilar mustaqil ishi samaradorligining muhim shartidir.

Bir vaqtning o'zida ikki yoki bir necha sinf bilan ishlayotgan o'qituvchida mustaqil ish davomida o'quvchilarga yordam berish, topshiriqqa o'zgarish yoki tuzatish kiritish, o'quvchilarga qo'shimcha yo'l-yo'riq berish imkoniyati bo'lmaydi. Shuning uchun ham o'quvchilarni mustaqil ishga tayyorlash asosiy omil bo'lib, darsning samaradorligi ana shu omilga bog'liq bo'ladi. Bu tayyorgarlik esa ancha murakkab, qiyin va uzoq davom etadigan tayyorgarlikdir. Shuning uchun to'g'ri tayyorgarlik va mustaqil ishni to'g'ri tashkil etish-asosiy didaktik vazifa bo'lib, u boshqa hamma tashkiliy va metodik masalalarning hal etilishini belgilab beradi. O'qituvchi mavzuiy rejadan va mazkur dars ishlanmasidan kelib chiqib, vaqtni sinflar o'rtasida taqsimlaydi hamda qaysi sinf bilan ishni bevosita o'zi rahbarligida boshlashni, qaysi sinfga darsning boshlanishida mustaqil ish uchun topshiriq berishni belgilaydi.

Biz ko'rsatgan dars tiplariga muvofiq kam komplektli maktabda o'quvchilarning mustaqil ishlari quyidagicha tashkil etiladi.

Agar sinflarnint hammasida yangi mavzu o'rganiladigan bo'lsa, darsning birinchi bosqichini yangi mavzuni o'rganishga tayyorlanishni o'quvchilarning mustaqil ishlashidan boshlash mumkin. O'quvchilarga avval o'rganilgan mavzuni takrorlash hamda yangi mavzuni tushunish uchun zarur bo'lgan mustaqil kuzatishlar olib borishga doir topshiriq beriladi, shuningdek, bajarilishi o'rganiladigan qonuniyatlarni topishga olib keladigan topshiriqlar ham berish mumkin.

Tegishli tayyorgarlik bo'lganda o'quvchilar yangi mavzuni yoki uning bir qismini mustaqil o'zlashtirishlari mumkin. Bir sinfda yangi material o'rganilib, boshqa sinfda esa o'tilgan material mustahkamlangan, takrorlangan yoki tekshiriladigan dars kam komplektli maktablar uchun eng tipik dars hisoblanadi. Bu holda darsning borishi va mustaqil ishlarni o'tkazish avvalo qaysi sinfda yangi mavzuni o'rganish mo'ljallanishiga bog'liq bo'ladi. Uzoq davom etadigan mustaqil ish faqat bir xil topshiriqdan iborat bo'lmasligi kerak. O'quvchilarning uni bajarish vaqtida faqat yozma ish yoki hech qanday qo'shimcha topshiriqsiz o'qishlariga yo'l qo'yish mumkin emas. Bunday ish bolalarni tez charchatadi, natijada ularning diqqati bo'linadi va sinfdagi intizom bo'shashadi.

Mustaqil ish faqat mazmuni bo'yicha emas, balki bajarish uslubiga ko'ra ham o'quvchilar bilimiga mos bo'lsa, yaxshi samara beradi. Shuning uchun o'quvchilarni mustaqil ishning to'g'ri usullariga rejali ravishda o'rgatish zarur. Agar dars bir yo'la uchala sinf bilan o'tkaziladigan bo'lsa, o'qituvchi ancha qiyinroq material o'rganiladigan sinfga bevosita rahbarlik qilishi kerak.

Darsni shunday rejalashtirish kerakki, bevosita o'qituvchi rahbarligidagi ish asosan bir sinfda o'tkazilsa, boshqa sinf o'quvchilari esa o'qituvchining oldindan tayyorlagan topshirig'ini bajarib, mustaqil shug'ullansinlar. Bu topshiriqlar ularga butun dars davomida asta-sekin tarqatma didaktik materiallardan va boshqa qo'llanmalardan foydalanish yo'li bilan tavsiya qilinib boriladi.

Bilim, ko'nikma va malakalarni tarkib toptirishda mustaqil ish uchun beriladigan topshiriqlarni to'g'ri tanlash katta rol o'ynaydi. Topshiriq tanlashda mavzudanva mazkur darsning maqsadidan kelib chiqish zarur. Grammatik qoidalarni ongli va puxta o'zlashtirish, nutq va orfografik malakalarning tarkib topishi turli xil mustaqil ishlar asosida amalga oshiriladi. Mustaqil ishdan oldin

ogʻzaki, yozma va koʻrgazmali holda oʻqituvchining (koʻrsatmasi) instruktajberishi katta ahamiyatga ega.

Mustaqil ishning maqsadi va vazifasi tushuntiriladi va zarur koʻnikma va malakalarni qanchalik egallaganiga qarab oʻquvchilarga topshiriq beriladi. Ikkinchi tomondan oʻquvchilarning mustaqil ishni bajarish vaqtida oʻqituvchi ularga tushuntirish bera olmasligini hisobga olish kerak, chunki bu vaqtda u bevosita boshqa sinfdagi ish bilan band boʻladi. Boshlangʻich sinflar uchun ona tili dasturi boʻyicha mustaqil ish uchun beriladigan asosiy material darslikdan olinadi. Lekin kam komplektli maktab sharoitida mustaqil ishni toʻgʻri tashkil etish uchun birgina darslikning oʻzi yetarli emas, shuning uchun oʻqituvchi topshiriqni differentsiyalashga, oʻquvchilar bilim darajasini hisobga olib individual ish olib borishga imkon beruvchi kartochkalar koʻrinishidagi turli xil didaktik materiallardan foydalanadi. Mazkur kartochkalar qalin qogʻoz yoki kartondan tayyorlanib, ularga harflar yoziladi yoki shartli belgilar qoʻyiladi. Kartochkalarini koʻtarganda oʻquvchilar bir yoʻla oʻqituvchining savollariga javob beradilar yoki oʻzlari bajargan mustaqil ish natijalarini tushuntiradilar. Kartochkalarini ikki turga: belgilangan maqsaddagi va kod qoʻllanilgan kartochkalarga boʻlish oʻrinli. Orfogrammalar yozib qoʻyilgan kartochka belgilangan maqsaddagi kartochkalarga misol boʻla oladi. Kartochkalarida qoʻllaniladigan kodlash elementi grammatik kategoriya formalari nomini almashtirishdan iborat boʻladi.

Mustaqil ishni tashkil etish shakllari

Taʼlim shakllari (forma-lotincha-tashqi koʻrinish)- bu usul oʻquv jarayonini mavjudligi, uning ichki mohiyati, mantiqi va mazmuni uchun qobiq.

Taʼlim shakli oʻquv jarayonining shunday tashqi tomonlarini namoyon qiladi, yaʼni:

Uning mavjud boʻlish yoʻli: tartib tartibot:

✓ *taʼlim oluvchilar soni:* ommaviy, kichik guruhlarda, yakka holda oʻqitish;

✓ *oʻqitish vaqti:* 45- sinf darsi, 90-birlashgan dars, “tanaffussiz dars”;

✓ *oʻqitish joyi:* auditoriya, laboratoriya mashgʻulotlari.

Oʻquv ishini tashkillashtirish shakli:

- ma'ruza, seminar, mustaqil ish va boshqalar.

Ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchilarning hamkorlikdagi faoliyatini tashkillashtirish yo'llarimumumiy (frontal), guruhli, yakka tartibli.

Ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchilarning hamkorlikdagi faoliyatini tashkillashtirish shakllari:

✓ *Ommaviy ish* (frontal) - barcha ta'lim oluvchilar oldiga bir xil topshiriq bajarish maqsadi qo'yiladi.

✓ *Jamoaviy ish* (kollektiv) - ham umumiy va guruhliga taalluqli bo'lishi mumkin: 1) oldinda turgan ish rejasini hamkorlikda muhokama qilish; 2) majburiyatlarni bo'lish, hisobot shaklini tanlash; 3) xulosalarni muhokama qilish (tartib bilan alohida ta'lim oluvchilar fikrlari tingladi va muhokama qilinadi); 4) ma'qul xulosalarni shakllantirish (umumiy kelishuv bilan).

✓ *Guruhli*- kichik guruhlarda hamkorlikda bir topshiriqni bajarish.

✓ *Yakka tartibli (individual)* - o'quv topshirig'ini yakka o'zi bajarishi.

Bunday ta'lim shaklini tashkil etishda to'rtinchi guruh ta'lim usullari: mustaqil izlanuvchilik faoliyati hamda 4 darajada bilimlarni o'zlashtirishni ta'minlovchi usullardan samarali foydalanish mumkin.

O`QITISHNING INTERFAOL METODLARI - DARS

SAMADARORLIGINING KAFOLATI

Bir soatlik dars jarayonini samarali tashkil etishda avvalombor, darsning turini, so'ng qanday metodlarni darsning qaysi qismida qo'llashni aniqlab olishimiz lozim. Har qanday metodni darsning har bir qismida qo'llash darsda samara bermaydi. Mahoratli pedagog dars mavzusiga qarab metodlarni to'g'ri tanlay olishi kerak.

O'quvchi interfaol darsda masalani o'zi hal qilsagina, uning mohiyatiga tushunadi. Shuni esda tutish kerakki, o'quvchilarga mustaqil o'zlashtirishi uchun tavsiya etilayotgan o'quv materialini o'quvchilarning o'quv imkoniyatlarini hisobga olgan holda ular uddalay oladigan bo'lishi kerak. Yuksak salohiyatli, raqobatbardosh shaxsni tarbiyalash, o'rtoqlik, hamjihatlik hissini tuydirish, mustaqil fikr, keng dunyoqarashga ega kadrni shakllantirish interfaol ta'lim oldiga qo'yilgan vazifalardandir. Interfaol ta'lim turlaridan o'rnida foydalanish, barkamol shaxsni rivojlanishi uchun sharoit yaratish, uning tabiiy imkoniyatlarini, qiziqishini hisobga olib

didaktik topshiriqlar bajarish, loyihalangan, muammoli o'quv tadqiqotlariga jalb qilish ta'lim maqsadlariga etishning munosib yo'llaridir.

Interfaol darsning tizimi 5 ta asosiy qismdan tarkib topadi:

Motivatsiya- inson xatti-harakatini belgilovchi ehtiyojlar

Motivatsiya lotincha so'z bo'lib, "movea" harakatlanaman degan ma'noni bildiradi. Motivatsiya – inson faoliyatini boshqarishda uning axloqiy mayllardan foydalanish. Motivatsiya – inson xatti-harakatini belgilovchi xohish-istak va ehtiyojlar yig'indisi. Motivatsiya – har qanday mashg'ulotning asosiy qismi hisoblanadi.

Motivatsiya – dars vaqtining 5% ini tashkil qiladi. Motivatsiya qismining maqsadi o'quvchilarning diqqatini muammoga qaratish, mavzu muhokamasiga qiziqish uyg'otishdir. Motivatsiya qismini tashkil qilishda savol-javob, iqtibos (sitata), kichik hikoya, topshiriq, kichik sahna ko'rinish, musiqa, rasm, ko'rgazmali qurollar shaklidan qo'llash mumkin.

Zarur axborot bilan ta'minlash

Zarur axborot bilan ta'minlash – dars vaqtining 10%ini tashkil qiladi. Zarur axborot bilan ta'minlash qismining maqsadi – ta'lim oluvchilarga amaliy mashq va topshiriqlarni bajarish uchun yetarli axborot taqdim etish. Bu jarayonni kichik ma'ruza, tarqatma material, uy ishini tekshirish usullari orqali amalga oshirilishi mumkin.

Ma'ruza - o'qitishni tashkil etishning yetakchi shakli hisoblanib, quyidagi vazifalarni amalga oshirishga imkon beradi:

- yo'naltiruvchilik - o'quvchilarni o'quv materialining asosiy holatlariga, uni kelgusi ish faoliyatidagi o'rni va ahamiyatiga diqqat qilishlariga imkon beradi;

- axborotlilik - o'qituvchi ma'ruza vaqtida holat, asosiy ilmiy dalillar va xulosalar mohiyatini ochib beradi;

- metodologiklik - ma'ruza vaqtida o'qitish usullari taqqoslanadi, ilmiy izlanishning asoslari namoyon etiladi;

- tarbiyalovchilik - ma'ruza o'quv materialiga hissiy-baholash munosabatida bo'lishni uyg'otish;

•rivojlantiruvchilik – bilim olish qiziqishlarini, ya’ni mantiqiy fikrlash va isbotlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Kam komplektli maktablarda yangi mavzuni bayon etishda quyidagicha ma’ruza shakllaridan foydalanish yaxshi samara beradi. Ma’ruza shakllarini tanlashda o’quvchilarning yosh xususiyatlari, mavzu inobatga olinadi.

Ma’ruza shaklida ta’lim berishning o’ziga xos xususiyatlari

Ma’ruza shakllari	O’ziga xos xususiyatlari
Ma’lumotli	Ma’ruzaning eng an’anaviy turi. <i>Pedagogik vazifalar:</i> o’quv ma’lumotini bayon qilish va tushuntirish
Umumlashtiruvchi qisqa ma’lumotli	Kursni yoki uning katta bo’limlarini bayon etilgan nazorat holatlari negizini, avvalombor ilmiy-tushunchaviy va konseptual asos tashkil etadi. <i>Pedagogik vazifalar:</i> Ilmiy bilimlarni tizimlashtirishni amalga oshirish. Ichki va fanlararo aloqalarni yoritib berish.
Muammoli	Yangi bilimlar savol / vazifa / vaziyatlarni muammoligi orqali amalga oshiriladi. Bunda o’quvchilar bilimi o’qituvchi bilan hamkorlikda va suhbatda tadqiqotchilik faoliyatiga olib kelinadi. <i>Pedagogik vazifalar:</i> yangi o’quv ma’lumotini yoritib berish; muammoni aniqlash uni yechish / jamlash va an’anaviy va zamonaviy nuqtai nazarni tahlil qilishni tashkillashtirish.
Ko’rgazmali	Bunday ma’ruzaning olib borilishi ko’rilayotgan materiallarni ochiq holda va qisqa sharhlashga olib kelinadi. <i>Pedagogik vazifalar:</i> ma’lumot mazmunini ta’limning texnikaviy vositalari yoki audio texnikalar yordamida yoritib berish.
Oldindan ko’zlangan xatoliklar bilan	O’qituvchi ongli ravishda yo’l qo’ygan mazmunli, metodologik xatolarni: o’quvchilar tomonidan topishga qaratilgan. Ma’ruza yakunida o’quvchilarning tashhisi va qo’yilgan xatoliklari tahlili olib boriladi. <i>Pedagogik vazifalar:</i> yangi material mazmunini yoritib berish; o’quvchilarni taklif etilayotgan ma’lumotni doimo nazorat qilishlariga qiziqtirish

Ma'ruzada o'qitish texnologiyasining jarayonli tuzilmasi

I bosqich. O'quv mashg'ulotiga kirish -o'quv mashg'ulotining mavzusini ifodalash, mustaqil o'qish uchun mavzu, maqsad, vazifa va ma'ruza rejasi, adabiyotlarni, ushbu mavzu bo'yicha kalitli toifalar va tushunchalarni, o'z-o'zini tekshirish uchun savol va topshiriqlarni ma'lum qilish.

II bosqich. Asosiy, axborotli -ma'ruza mashg'uloti rejasiga qat'iy rioya qilish, o'quv mashg'ulotining texnologik xaritasiga binoan ta'lim maqsadlarini amalga oshirish bo'yicha ta'lim beruvchi va ta'limoluvchilarning tartibiy harakatlari.

III bosqich. Yakuniy – natijaviy – yakuniy xulosalar qilish, ushbu mavzu bo'yicha asosiy o'quv axborotiga ta'limoluvchilar e'tiborini qaratish. O'zaro baholash va o'zining faoliyati haqida fikr yuritishni tashkillashtirish; bajarilgan ishni kelgusi kasbiy faoliyati uchun ahamiyatliligi to'g'risida ma'lum qilish.

Ma'ruzalarda ta'lim texnologiyasi

Kirish ma'ruzasida ta'lim berish texnologiyasi

An'anaviy ta'lim berish tizimida o'quv materialini tuzib chiqishning birligi "mavzu" hisoblanadi. O'quvchi uchun o'quv materialining haqiqiy birligi bo'lib, o'quv mashg'uloti xizmat qiladi, mavzu esa uni o'rganishning o'qituvchi tomonidan e'lon qilinadigan faqat nomlanishidir. Shu bois, o'quvchilar alohida o'quv birliklari o'rtasidagi aloqa va o'zaro aloqani aniq anglamasdan mavzuni o'rganadilar: bu yerda o'quv materialini "bo'laklab-mazuviy" o'rganish xususiyati ko'rinib turibdi.

Hozirgi vaqtda o'quv materialini tuzilmaga solish modul asosida amalga oshirilmoqda. Bu ham o'quvchida birdaniga harakatning to'liq yo'nalishini, ya'ni barcha qismlar (o'quv yoki modul birliklar) o'rtasidagi aloqalarni aniqlash ular tomonidan berilgan o'quv materialini chegarasida BMK izchillikda egallash degani emas.

Kam komplektli sinflarda ma'ruzani, jumladan 5-sinf ona tili fanidan 1-chorak, 7-dars "Ma'nodosh so'zlar" mavzusi, 6-sinfda ona tili fanidan 1-chorak, 7-dars "So'zlarning shakl va ma'no munosabatiga ko'ra turlari" mavzusini bayonini quyidagicha tashkil etish mumkin.

Ma'lumotli ma'ruza

1. O'quvchilar ma'lumotni "Klaster" usulida taqdimot qiladilar.
2. Ma'lumotlar "Bumerang" usulida o'rganiladi.

Umumlashtiruvchi qisqa ma'lumotli ma'ruza

1. Ma'lumotlar "Galereya" usulida o'rganiladi.
2. O'quvchilar ma'lumotni "Klaster" usulida taqdimot qiladilar.

Oldindan ko'zlangan xatoliklar bilan ma'ruza

Ma'lumotlar oldindan xato holatda tayyorlangan ma'lumotlar o'quvchilarga taqdim etiladi. O'quvchilar ularni to'g'irlab ma'lumotlarni o'rganadi.

Ma'ruzani taqdim etish jarayonida bir qancha metodlardan foydalanish mumkin. Jumladan, ma'lumotlarni ketma-ket, uzluksiz, bir tizimda taqdim etish uchun "*Venn diagrammasi*", "*Baliq skeleti*", "*Idrok xaritasi*", "*Toifali jadval*" kabi metodlardan foydalanish mumkin.

Loyihalar metodi

Loyihalar metodi bilim va malakalarni amaliy qo'llash, tahlil va baholashni nazarda tutuvchi majmualari o'qitish usulini amalga oshiradi. Ta'lim oluvchilar yuqori darajada, boshqa o'qitish usullaridan foydalanishga qaraganda, rejalashtirishda, tashkillashtirishda, nazoratda, tahlil qilish va vazifani bajarish natijalarini baholashda ishtirok etadilar

Loyihalarda o'qitish nafaqat natijalar, balki jarayonining o'zi ham qimmatli. Loyiha fanlararo, bir fan yoki fan tashqarisida bo'lishi mumkin.

Loyiha metodi qo'llanilgan o'quv mashg'ulotining texnologik xaritasi

Ish bosqichlari va mazmuni	F a o l i y a t	
	ta'lim beruvchi	ta'lim oluvchilar
Tayyorgarlik	Loyiha mavzulari va maqsadini aniqlaydi. Ta'lim oluvchilarni loyihalash yondashuvi mohiyati bilan tanishtiradi. Bir qancha mavzular taklif etadi, loyiha mazmuni to'g'risida ma'lumot beradi, ular doirasini shakllantiradi, ish turlari, ularning natijalari va baholash mezonlarini sanab o'tadi	Guruhga birlashadilar, loyiha mavzusini tanlaydilar va muhokama qiladilar. Kerak bo'lganda qo'shimcha axborotlar oladilar. Maqsadni aniqlaydilar, loyiha bo'yicha ish natijalarini muhokama qiladilar

1-bosqich. Rejalashtirish	G'oyalarni taklif etadi, takliflarni aytadi. Axborot manbai va uning yig'ish usullari va tahlilini tavsiya etadi. Ish tartibi va oraliq bosqichlarni baholash mezonlari va umuman jarayonni belgilaydi	Harakat rejasini tanlaydilar: vazifalarni shakllantiradilar, yo'nalish va bajarish bosqichlarini, ular tartibini aniqlaydilar, vazifalarni guruh a'zolari o'rtasida taqsimlaydilar. Ta'lim beruvchi bilan natijalarni tahlil etish usulini (hisobot shaklini) ma'qullaydilar
2-bosqich. Tadqiq qilish	Kuzatadi, maslahat beradi, axborot manbasini izlashgayordam beradi, o'zi axborot manbai hisoblanadi	Tadqiqotni bajaradilar. Axborot to'playdilar, oraliq vazifalarni yechadilar,
3-bosqich. Axborot tahlili. Xulosalarni shakllantirish.	Butun jarayonni boshqaradi, qaytar aloqani ushlab turadi	Olingan axborotni tahlil qiladilar, xulosalarni shakllantiradilar
4-bosqich. Hisobot	Eshitadi, oddiy ishtirokchi bo'lib, maqsadga yo'naltirilgan savollar beradi, quvvatlaydi va rag'batlantiradi	Hisob beradilar. Ish natijalarini: og'zaki hisobot materiallarini namoyish bilan og'zaki hisobot, loyiha ko'rinishida yozma hisobot shakllarida taqdim etadilar
5-bosqich. Jarayon va natijalarni baholash.	Muammoni yechishning to'liq darajasini, guruhlar harakati strategiyasi, ta'lim oluvchilar kuchi, manbalardan foydalanish sifati, ijodiy yondashuv, ishni davom ettirish imkoniyati, hisobot sifati va boshqalarni baholaydi	Jamoaviy muhokama orqali ish natijalari va uning borishi, shu jumladan muammoni yechishning to'liqlik darajasi va harakat strategiyasini himoya qiladilar, baholaydilar

Keys-stadi

Ta'lim berish vaziyati- **keys-stadi** (case ingliz.- to'plam, aniq vaziyat, stadi- o'rganish) – bu usul, odatiy hayotni tashkillashtiruvchi vaziyatlarni yaratuvchi va ta'lim oluvchilardan maqsadga muvofiqroq yechim izlashni talab qiluvchi, hayotdan olingan odatiy vaziyatlarni tashkillashtirish yoki sun'iy yaratilgan vaziyatlarga asoslanadi.

Keys- ta'lim oluvchilarni muammoni ifodalashni va maqsadga muvofiqroq yechim izlashga yo'naltiruvchi, bir guruh insonlar yoki alohida shaxslarni

hayotiy tashkillashishidan olingan ma'lum sharoitlarini bayonli taqdim etilishidan iborat.

(2) qo'shimcha axborotlardan, jumladan audio, video va elektron yetkazuvchilar va o'quv-uslubiy materiallardan iborat.

O'qitish vaziyatining dolzarbligi:

Aniq vaziyat ta'lim berishni haqiqiylikka bog'laydi: keys ta'lim oluvchilarga vaziyatni tashhis qilish, farazlarni ifodalash, muammolarni aniqlash, qo'shimcha axborotlarni yig'ish, farazlarga aniqlik kiritish va muammolarni yechish bo'yicha aniq bosqichlarni loyihalashda amaliy faoliyatlarini modellashtirish imkonini beradi.

Keys ta'lim oluvchilarga tahlil qilish, tenglashtirish yo'llarini qidirish va muammoni yechish erkinligini beradi.

Keysni ko'rib chiqishda ta'lim oluvchilar ta'lim olish jarayonini yaratadilar va jarayonda o'zaro harakatda haqiqiy fikr almashish holatlarini yaratadilar.

Keys-stadi usuli qo'llanilgano'quv mashg'ulotining texnologik xaritasi

Ishlar bosqichi va mazmuni	F a o l i y a t	
	ta'lim beruvchi	ta'lim oluvchi
Tayyorgarlik	Tanishish uchun talabalarga keys materiallarini tayyorlaydi va avvalgi mashg'ulotlarda tarqatadi.	Keys mazmuni bilan tanishadilar
1-bosqich. O'quv mashg'ulotiga kirish (5 daq.)	1.1. O'quv mashg'ulotining mavzusi, maqsadi, kutilayotgan natijalar va uni olib borish rejasi bilan tanishtiradi. Keys ahamiyatini va uni kasbiy bilimlarni rivojlanishiga ta'sirini tushuntiradi.	Diqqat qiladilar.
2-bosqich. Bilimlarni faollashtirish (10daq.)	2.1. Talabalar bilimini faollashtirish maqsadida mavzuning asosiy tushunchalari bo'yicha tezkor-so'rov o'tkazadi (ilova). 2.2. Seminarda ishlash tartibi, baholash ko'rsatkich va mezonlari bilan tanishtiradi (ilova).	Savollarga javob beradilar. Muhokama qiladilar, aniqlashtiruvchi savollar beradilar.
3-bosqich. Alohida ishlash (20 daq.)	3.1. Keys materiallarini muhokama qilishni tashkillashtiradi, ishlash qoidasi, vaziyatlarni tahlil qilish chizmasi, muammolarni ifodalanishiga e'tibor berishlariga qaratadi. 3.2. Vaziyatni mustaqil tahlil qilishni, muammoni ifodalashni, yechish yo'llarini aniqlashni, so'ngra uni	Keys materiallarini muhokama qiladilar, aniqlaydilar, savollar beradilar. Mustaqil ravishda tahlil qilish varag'ini

	yechish topshirig'ini beradi	to'ldiradilar, muammoni yechadilar.
4-bosqich. Kichik guruhlarda ishlash (20 daq.)	4.1. Talabalarni kichik guruhlariga bo'ladi va topshiriq beradi: vaziyatni muhokama qilish va tahlil qilib ko'rish, guruh uchun vaziyatni tahlil qilish varag'ini to'ldirish, yechish tartibini ishlab chiqish, topshiriqni yechish, taqdimotga tayyorlanish	Keysni yechish va taqdimot varag'ini tayyorlash bo'yicha harakatlar qiladilar
5-bosqich. Taqdimot (20 daq.)	5.1. Taqdimot, muhokama va guruhlar taqdimotini o'zaro baholashni tashkillashtiradi. Javoblarni sharhlaydi, tahlil qilish va muammoli vaziyatni yechish jarayonida qilingan xulosalarga e'tibor qaratadi. Keys bo'yicha o'zining javobini havola qiladi (ilova)	Guruhlar taqdimot qiladilar Boshqa talabalar munozarada ishtirok etadilar, savollar beradilar

1.Keys bo'yicha asosiy vazifalarning qo'yilishi

Savollarning maqsadi:

Ta'lim oluvchidakeys materiali bo'yicha bilimni tekshirish ("amalga oshirish tartibini yozib bering").

Hal etish va yechish uchun asosiy savollarni aniqlash (ta'lim oluvchilar tomonidan mustaqil savollarni ishlab chiqilishi mumkin).

O'quv rejasi maqsadlarini bajarish (keysni o'rganilayotgan nazariya bilan o'zaro bog'liqlik to'g'risidagi vazifalar).

2. Keysni rejalashtirish

- ✓ Keys ishonuvchan axborotni o'z ichiga olishi lozim.
- ✓ G'ayrioddiy va yangilari sharhlanishi lozim.
- ✓ Berilganlar aniq bo'lishi lozim.
- ✓ Jadval, sxema va grafiklar iloji boricha tez-tez ishlatilishi lozim.
- ✓ Mumkin qadar audio, video vositalar va kompyuter texnikalaridan foydalanish, shuningdek keysni muhokamasiga keys hodisalarining haqiqiy ishtirokchilarini taklif qilish.

3. Kichik – guruhlarda keys bilan ishlashni tashkillashtirish.

- ✓ Ish vaqti 15 dan 40 daqiqagacha.
- ✓ Tarkibi: 4 dan 6 gacha kishi.
- ✓ Tarkib har doim o'zgarib borishi yoki doimiy bo'lishi mumkin.
- ✓ Guruhlar alohida bo'lmasliklari lozim.

✓ Har bir guruhda yechim yozuvlari va imkoniyatlarni tanlash uchun (ta'lim beruvchini nazorati uchun) (A4) katta bloknot bo'lishi kerak.

✓ Har bir guruh taqdimot uchun javobgar sardorni mustaqil tanlaydi

4. Guruh xulosasining taqdimoti.

✓ Odatda sardorlarning chiqishi 10-15 daqiqagacha davom etishi mumkin. Uni bo'lish mumkin emas, savollar uning chiqishidan so'ng beriladi.

✓ Mavzu bo'yicha: taqdimotni qanday o'tkazish (ya'ni, kirish, asosiy mazmun, rezyume), hamma oldida taqdimotni o'tkazishni o'rganish bo'yicha dastlabki mashg'ulot o'tkazish mumkin.

5. Umumiy munozara

✓ Vaqt ko'pi bilan 20-25 daqiqa.

✓ Ta'lim beruvchi - munozara tashki-lotchisi savollar beradi, e'tirozlar qiladi, nazariy materialni esga soladi.

✓ Hamma ta'lim oluvchilarning ishtiroki munozaraga keng qiziqtirilgan bo'lishi kerak

6. Keys bilan ishlashni baholash mezonlari

✓ Holatni chuqurroq tahlil qilish tartibi, nazariy bilishi.

✓ Muammo xulosasini asoslanishi.

✓ n...

7. Ta'lim beruvchining vazifasi

✓ Sharhlovchi va maslahatchi vazifasi.

✓ Natijalarni emas, muhokama tahlilini o'tkazadi.

✓ Kichik guruhlar taqdimoti, harakatlarini baholaydi, nazariy "muvaf-faqiyatsizliklar" ni aniqlaydi va b.

✓ Hamma narsani biladigan emas, balki "super-sardor" maslahatchi bo'lishi kerak.

✓ Keysda bayon etilgan, holat nima bilan va qanday hal etilganini albatta gapiradi.

8. Sinov ishini topshirish

✓ Qisqartirilgan yo'li – ta'lim beruvchi tomonidan topshiriq qo'yilgandan so'ng kichik guruhlarda ish olib borilmaydi – o'sha zahoti muhokama qilinadi va natijalar bo'yicha ta'lim beruvchi fikrini bildiradi.

✓ Nazorat qilish yo'li – an'anaviy imtixon o'rniga ta'lim oluvchi keys bo'yicha savollarga yozma javob beradi.

✓ Keys ustida ishlash bir oy va undan ham ko'proq vaqtni olishi mumkin. Ta'lim beruvchi ish jadvali bo'yicha maslahat beradi, bitiruv ishi natijalarini (keys mavzusi kurs ishining topshirig'i bo'lishi mumkin) tahlil qiladi

Hamkorlikdagi o'qish: tamoyil va qoidalari

1) guruhga bitta topshiriq;

2) bitta rag'bat: guruh barcha ishtirokchilari hamkorlikdagi ish bahosi (umumiy natijaga erishish uchun barcha guruh a'zolari sarflaydigan kuchi baholanadi) va akademik natijalari yig'indisidan tashkil topgan bitta baho oladi, ya'ni guruh (komanda) muvaffaqiyati har bir ishtirokchining hissasiga bog'liq;

3) har birining o'z muvaffaqiyati va guruhning boshqa a'zolari muvaffaqiyati uchun shaxsiy mas'uliyatligi;

4) hamkorlikdagi faoliyat: guruhiy muzokara, hamkorlik, o'zaro yordam berish kabi o'zaro harakat usullari asosida tashkil topadi;

5) muvaffaqiyatga erishishda teng imkoniyatlar: har bir o'qiyotgan o'z shaxsiy yutug'ini takomillashtirishga, shaxsiy imkoniyatlari, qobiliyatlaridan kelib chiqqan holda o'qishga berilgan bo'lishi zarur, chunki u boshqalar bilan teng baholanadi.

Hamkorlikda o'qiyotganlar uchun asosiy qoidalar:

✓ topshiriqni birgalikda oddiy bajarish emas, balki birgalikda bamaslahat, muhokama qilib, kelishgan holda o'qish;

✓ musobaqalashish emas, balki hamkorlashish;

✓ birgalikda ishlashga o'rganish, o'qish va ijod;

✓ har doim bir-biriga yordam qilishga, muvaffaqiyat quvonchi yoki muvaffaqiyatsizlik achchig'ini birga tortishga tayyor bo'lish.

Interfaol mashqlar

4. Interfaol mashqlar – dars vaqtining 60% ini tashkil qiladi. Interfaol mashqlar qismining maqsadi – materialni amaliy o'zlashtirish, mashg'ulot (dars) maqsadlariga erishish. Bunda o'qituvchi topshiriqni tushuntiradi, o'quvchilar yakka-juftlikda-kichik guruhlarda ishlaydilar. O'qituvchi kuzatishlariga asoslanib, ishni umumlashtiradi. Dars jarayonida interfaol mashqlarni tashkil etishda sinf o'quvchilarini guruh qilib ishlatishda quyidagicha topshiriqlar berish

mumkin:

1. Didaktik materiallar bilan ishlash.

- Darslikdagi mashqlarni bajarish;
- turli tarqatmalardan foydalanilgan holda topshiriqlarni bajarish;
- rebus, krossvord va savol-topshiriqlarni bajarish;
- rasm, musiqa va ko'rgazmali qurollar asosida turli topshiriqlarni bajarish;
- test ustida ishlash;
- turli turdagi diktantlar o'tkazish.

2. Turli metodlardan foydalanish.

Yangi mavzuni mustahkamlash maqsadida turli metodlardan foydalanish mumkin. Jumladan, “*SWOT –tahlil*”, “*Idrok xaritasi*”, “*Sinkveyn*”, “*FSMU*”, “*Blits-so'rov*”, “*Bingo*”, “*Assisment*”, “*Tushunchalar tahlili*” metodlari guruhlarda ishlash va do'stona muhitini yaratadi.

3. Didaktik o'yinlardan foydalanish.

Didaktik o'yin texnologiyalari o'quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan. O'quvchi shaxsidagi ijodiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqarish va rivojlantirishning amaliy yechimlarini aniqlash va amalga oshirishda didaktik o'yinlarning ahamiyati katta.

Didaktik o'yinlarning asosiy turlari: intellektual (aqliy) va harakatli hamda aralash o'yinlardan iborat. Bu o'yinlarning ishtirokchilarda aqliy, jismoniy, axloqiy, psixologik, estetik, badiiy, tadbirkorlik, mehnat va boshqa ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Yakun yasash

Yakun yasash qismi uchun vaqtning 20% i ajratiladi. Yakun yasash qismining maqsadi refleksiya, qayta bog'lanish, mashg'ulot davomida amalga oshirilgan faoliyatni anglash, maqsadga yerishilganlik, olingan BKMLarni hayotda qo'llash imkoniyatlarini tahlil qilish hisoblanadi.

KAM KOMPLEKTLI SINFLARDA DARSLARNI SAMARALI TASHKIL ETISH

Kam komplektli sinflarda dars jarayonini samarali tashkil etish usullari haqida fikr yuritar ekanmiz, quyida ikki sinfda darsni tashkillashtirish texnologiyalaridan namunalar keltiramiz.

5-SINF ONA TILI VA 6-SINF ONA TILI DARSLARINING ISHLANMASI

Dars bosqichlari	Ona tili fani 5-sinf 1-chorak, 7-dars “Ma’nodosh so’zlar” mavzusi	Ona tili fani 6-sinf 1-chorak, 7-dars “So’zlarning shakl va ma’no munosabatiga ko’ra turlari” mavzusi
<i>Har bir sinfda mashg’ulotlarning tarkibi va tashkil etilishi</i>		
1-bosqich Motivatsiya 2 daqiqa	Rasm asosida kichik matn yaratish. O’tilgan mavzu yuzasidan misollarni topish.	
2-bosqich 3 daqiqa	<u>Mustaqil ishlash.</u> Uy vazifasini o’quvchilar o’zaro tekshirishadi.	<u>O’qituvchi bilan ishlash.</u> O’qituvchi o’tilgan mavzuni so’raydi va yangi mavzuni o’rganish uchun topshiriq beriladi.
3-bosqich Zarur axborot bilan ta’minlash 15 daqiqa	<u>O’qituvchi bilan ishlash.</u> Yangi mavzuning bayoni, mustahkamlash uchun topshiriq beriladi. 1-topshiriq.	<u>Mustaqil ishlash.</u> Ma’lumotlar oldindan xato holatda tayyorlangan ma’lumotlar o’quvchilarga taqdim etiladi. O’quvchilar ularni to’g’irlab ma’lumotlarni o’rganadi.
4-bosqich Interfaol	<u>Mustaqil ishlash.</u> Topshiriqni bajarish.	<u>O’qituvchi bilan ishlash.</u> Yangi mavzuning bayoni, mustahkamlash uchun topshiriq beriladi. 1-topshiriq.

mashqlar 22 daqiqa	<u>O'qituvchi bilan ishlash.</u> 1-topshiriqni tekshiradi. 2-topshiriq.	<u>Mustaqil ishlash.</u> Topshiriqni bajarish.
	<u>Mustaqil ishlash.</u> Topshiriqni bajarish.	<u>O'qituvchi bilan ishlash.</u> 1-topshiriqni tekshiradi. 2-topshiriq.
5-bosqich Yakun yasash 3 daqiqa	<u>O'qituvchi bilan o'quvchilarning hamkorlikdagi ishi.</u> Baholash.	

6-sinf “Ona tili” fani 1-chorak 7-dars “So’zlarning shakl va ma’no munosabatiga ko’ra turlari” mavzusi bo’yicha topshiriqlardan namunalar

1-topshiriq. “Tushunchalar tahlili” jadvalini to’ldiring.

Ko’p ma’noli so’zlar	Izohi	Shakldosh so’zlar	Izohi
Og’iz	Qozonning og’zi, insonning og’zi	Olma	Meva, harakat
Etak	Tog’ning etagi, jarning etagi	O’t	Olov, harakat, maysa

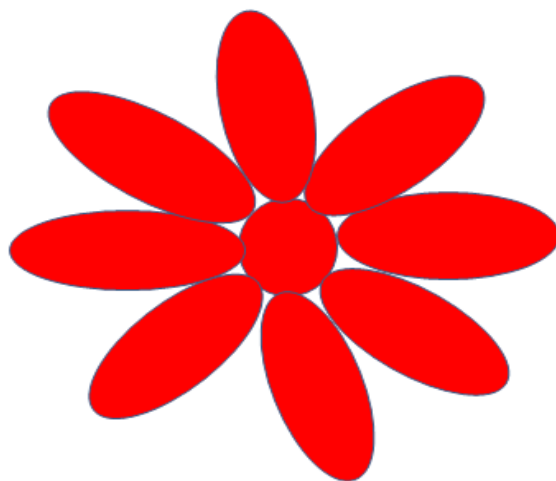
2-topshiriq. Konseptual jadvalni to’ldiring. So’z birikmalaridagi so’zlarning o’z yoki ko’chma ma’noda ekanligini aniqlang va ularning muqobil o’z, ko’chma ma’nosini to’ldirib yozing.

№	So'z birikmalari	O'z ma'no	Ko'chma ma'no
1	Tilla uzuk	+	<i>Tilla bola</i>
2	Qozonning qulog'i	<i>Odamning qulog'i</i>	+
3	Qattiq ovoz	<i>Qattiq narsa</i>	+
4	Yengil kuy	<i>Yengil yuk</i>	+
5	Tog' cho'qqisi	+	<i>Ilm cho'qqisi</i>
6	O't ochmoq	<i>Eshikni ochmoq</i>	+
7	Do'stlikni uzmoq	<i>Ipni uzmoq</i>	+
8	Yumshoq non	+	<i>Yumshoq fe'l</i>
9	Gap olmoq	<i>Kitobni olmoq</i>	+
10	Toza ko'ngil	<i>Toza uy</i>	+

3-topshiriq. Berilgan so'zlarning omonimlarini topib, ular ishtirokida gaplar tuzing. Namuna: **Qo'y** - Kitobni joyiga **qo'ymoq** (ish-harakat). Tog'amning **qo'ylari** ko'p (uy hayvoni).

Kul, yara, qirq, yot, tur, zang, to'y, qovoq, qo'ltiq, dunyo, dasta, dunyo, chang, yosh, ich, kir, bog'.

4-topshiriq. “*Moychechak guli*” o'yini. Gulbarglarni o'quvchilar mavzuga oid tushunchalar bilan to'ldirish lozim. Masalan: shakldosh, so'z, ibora kabi mavzuga oid tushunchalarni tez yozish.

5-topshiriq. Topishmoqlarni toping.

Olma eksa bog'iga har kim,

Mehmoniga ol, ye demasmi?

“Olma” mening mehmondo'st xalqim

Odatiga yot so'z emasmi? (shakldosh so'z)

6-topshiriq. «Assisment» usuli orqali mavzuni tahlil qilish

Test	Muammoli vaziyat
<p>1. Shakldosh so'zlar keltirilgan qatorni toping. Tut, o't, ko'k, tuz Suluv, barno, zebo, chiroyli Issiq-sovuq, katta-kichik Sa'va, da'vo, amr</p>	Ovqatga ko'p tus qo'shdi. Har bahor bobom bir tub daraxt ekadilar.
<p>2. Ma'nodosh so'zlar keltirilgan qatorni toping. Tut, o't, ko'k, tuz Suluv, barno, zebo, chiroyli Issiq-sovuq, katta-kichik Sa'va, da'vo, amr</p>	
<p>3. Zid ma'noli so'zlar keltirilgan qatorni toping. Tut, o't, ko'k, tuz Suluv, barno, zebo, chiroyli</p>	

Issiq-sovuq, katta-kichik Sa'va, da'vo, amr	
Tashqi belgi	Amaliy ko'nikma
<i>Shakldoshso'z:</i> Shakli bir xil bo'ladi; Ma'nosi har xil bo'ladi. <i>Ma'nodoshso'z:</i> Ma'nosi bir xil bo'ladi; Shakli har xil bo'ladi. <i>Zid ma'noli so'z:</i> Ikki so'zning ma'nosi bir biriga qarama-qarshi bo'ladi; Shakli ham har xil bo'ladi.	Ma'nodosh, shakldosh va zid ma'noli so'zlarga gap tuzing.

7-topshiriq. Nuqtalar o'rniga ma'nodosh so'zlardan mosini qo'ying.

Spitamening... (halok bo'lganini, vafot etganini, o'limini) ko'rgan Iskandar hayajonga tushib:

– Bunday... (botir, jasur, qahramon) har yuzyilda bir marta... (tug'iladi, dunyoga keladi, tavallud topadi), uni alohida izzat-hurmat bilan... (dafn etinglar, ko'minglar), – dedi.

8-topshiriq. Mavzu asosida "Sinkveyn" tuzing.

1-qator mavzu bitta so'z bilan ifodalanadi (ot).

2-qator ikkinchi so'z qo'shilib mavzu mazmuni kengaytiriladi (2 ta sifat).

3-qator uchunchi so'z kiritilib voqelik ochib beriladi (3 ta fe'l).

4-qator to'rtinchi so'z kiritilib voqyelikka shaxsning munosabati bildiriladi (4 ta so'zdan iborat gap yoki ibora).

5-qator bitta so'z bilan umumlashtiriladi (sinonim so'z).

Namuna:

1. Ma'nodosh
2. Har xil, turli tuman
3. Turlanadi, bog'lanadi, ma'no beradi
4. Ma'nosi bir xil shakli har xil so'zlar

5. Sinonim

9-topshiriq. “Suxandonlik” o’yini. Bu o’yinda ishtirokchilar ikki yoki uch guruhga ajratiladi. Guruhlarga intervyu tayyorlash uchun kartochkalar orqali mavzular tanlanadi. So’ng guruh ishtirokchilari o’z guruhlaridan bitta mavzu bo’yicha faol va muxbir tanlashadi. Guruhlar o’z intervyularini namoyish etishadi. Bu o’yin bolalarda so’zamollik, vaziyatdan kelib chiqqan holatda so’z tanlash ko’nikmalari, suxandonlikni shakllantiradi. Intervyu tayyorlash jarayonida so’zlarning shakl va ma’no munosabatiga ko’ra turlaridan samarali foydalanish zarur.

10-topshiriq. Bo’yang.

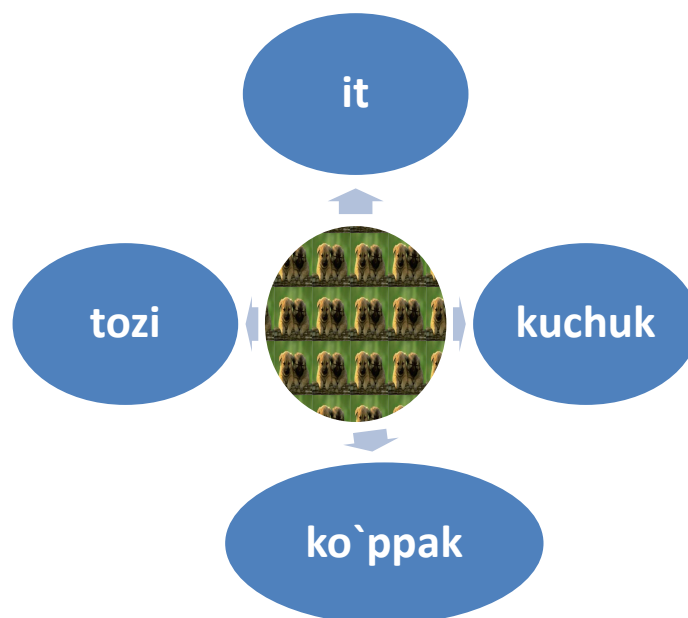

Qushlarning in qurish jarayonini ko'z oldingizga keltiring. Boshqa qushning in qurish jarayonini tasvirlang. Qanday kuch ularni yana o'z inlariga qaytishga majbur qiladi. O'zingiz yaratgan matnни nomlang. Matn yaratishda so'zlarning shakl va ma'no munosabatiga ko'ra turlaridan samarali foydalanish zarur.

**5-sinf "Ona tili" fani 1-chorak 7-dars "Ma'nodosh so'zlar" mavzusi
bo'yicha topshiriqlardan namunalar**

1-topshiriq. "Boshqacha ayt" o'yini. Sinonim mavzusini o'tganda shu o'yindan foydalanish mumkin. Masalan: bir so'z aytiladi, o'quvchi boshqacha so'zni, ya'ni sinonimini aytadi: *katta - ulkan - gigant. Go'zal-zebo-suluv-barno.....*

2-topshiriq. Rasmlarga ma'nodosh so'zlarni qatnashtirib "Klaster" tuzing.

3-topshiriq. Topishmoqlarni toping.

- Soʻzlar borki, garchi har xil koʻrar koʻz,
Maʼnolari bir-biriga yaqin soʻz? (shakldosh soʻz)
- Nutqimizda qoʻllanar,
Bir maʼnoni bildirar
Buni toping bolalar? (shakldosh soʻz)

4-topshiriq. “Juftini tanlang” taʼlimiy oʻyini. Bu didaktik oʻyinda oʻqituvchi juft sifatlarning birinchi qismini aytib boraveradi, oʻquvchilar esa uning har ikkala qismini daftarlariga yozib boradi. Berilgan sifatlarning juftini toʻgʻri yozgan oʻquvchilar oʻyin gʻolibi sanaladilar. Namuna: yaxshi - yomon, past – baland, uzoq - yaqin, shirin - achchiq, oq-qora, v.h.

5-topshiriq. Nuqtalar oʻrniga quyida berilgan maʼnodosh soʻzlardan mosini qoʻyib koʻchiring.

1. Yegilganga yegilgin boshing yerga tekkuncha, kekkayganga kekkaygin boshing ...kay etguncha (osmon, koʻk, samo). 2. ... oʻzadi, egri toʻzadi (toʻgʻri, vijdonli, insofli). 3. Doʻst achitib gapiradi, ... kuldirib (yov, gʻanim, dushman). 4. ... avlod orzusi (yetuk, barkamol, raso). 5. ... doʻst ayrilmas (oʻlchovli, sanoqli, hisobli). 6. ...ga ayyor (muhayyo, shay, tayyor).

6-topshiriq. Bajarmoq, buyruq, ilgʻor, kiyim, isteʼdodli, oʻrtoq soʻzlarining maʼnodoshlarini topib, ular ishtirokida gaplar tuzing va daftaringizga yozing.

7-topshiriq. «Tushunchalar tahlili» usuli orqali jadvalni toʻldiring.

Tushunchalar	Izohi
Shakl	
Maʼno	
Maʼnodosh	
Shakldosh	

8-topshiriq. Mosini toping.

Shakldosh so'zlar	Ma'nosi bir xil shakli har xil so'zlar
Ma'nodosh so'zlar	Shakli bir ma'nosi har xil so'zlar
Zidma'noli so'zlar	Bir o'zakkdash hosil bo'lgan so'zlar
Uyadosh so'zlar	Bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan so'zlar

9-topshiriq. Mavzuga oid tayanch tushunchalarni toping.

M	A	'	N	O	D	O	Sh
A	N	T	O	N	I	M	A
'	U	Ya	D	O	Sh	L	K
N	Ya	R	I	M	I	K	L
O	M	O	N	I	M	A	G
Sh	A	K	L	D	O	Sh	A

10-topshiriq. "Sirli yozuv" o'yini.

**LSHAZDOSLARKO'SH
'O'RAMNDOOSLSHZA**

**5-SINF ONA TILI VA 6-SINF ADABIYOT DARSLARINING
ISHLANMASI**

Mavzu:	<p>5-sinf Ona tili 1-chorak, 8-dars "Shakldosh so'zlar";</p> <p>6-sinf Adabiyot 1-chorak, 8-dars "Turob To'laning "Do`nan" hikoyasi"</p>
---------------	--

<p>Maqsad va vazifalar</p>	<p>1. Ta'limiy: 5-sinf o'quvchilarning shakldosh so'zlar haqidagi bilimlarini kengaytirish.</p> <p>6-sinf o'quvchilarining Turob To'la hayoti va ijodi, "Do'nan" hikoyasi haqidagi bilimlarini kengaytirish.</p> <p>2. Tarbiyaviy: 5-sinf o'quvchilarda ona tilimizga bo'lgan muhabbat tuyg'usini mustahkamlash.</p> <p>6-sinf o'quvchilarida o'zbek tilining qanchalar boy va shiraligi, u orqali chizilgan tabiat va inson manzaralarining naqadar tiniqligini ko'rsatadi.</p> <p>3. Rivojlantiruvchi: 5-sinf o'quvchilarning shakldosh so'zlarni o'rinli va to'g'ri qo'llash malakalarini rivojlantirish.</p> <p>6-sinf o'quvchilarining jonivorlarga shafqat va muhabbat hissi, ona Vatanga va tabiatga muhabbat malakalarini rivojlantirish.</p>
<p>O'quv jarayonining mazmuni</p>	<p>5-sinf o'quvchilariga so'z, til, milliy til, til-ijtimoiy hodisa, o'zbek tilida shakldosh so'zlarning lug'aviy ma'nosi va qo'llanilish darajasi haqida ma'lumot berish.</p> <p>6-sinf o'quvchilarga "Do'nan" qissasi haqida ma'lumot berish.</p>
<p>O'quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi</p>	<p>Dars metodi: aqliy hujum, tezkor savollar, klaster, matn ustida ishlash</p> <p>Dars turi: interaktiv, yangi bilim beruvchi.</p> <p>Dars jihozi: ko'rgazmalar, didaktik materiallar, jadvallar, chizmalar, testlar, rasmlar, topshiriqli materiallar.</p>
<p>Kutiladigan natijalar:</p>	<p>O'qituvchi: Mavzuning barcha o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishiga erishish, o'quvchilarning chiroyli va xatosiz yozishlariga erishish. Darsga o'quvchilarning faol qatnashishiga erishish, o'quvchilarni darsga qiziqtirib, ularni faollashtirish yo'llarini belgilash va qo'yilgan maqsadga to'liq erishish.</p>

	<p>O‘quvchi: Chiroyli, to‘g‘ri, xatosiz yozishga o‘rganadi. Turli mashqlar yordamida tez o‘qish malakalari takomillashadi.</p> <p>Kitobga bo‘lgan mehri oshadi. Vatan, tabiat haqidagi fikri kengayadi.</p>
Kelgusi rejalar:	<p>O‘qituvchi: Ilg‘or pedagogik texnologiyalarni o‘zlashtirish va uni qo‘llash yo‘llarini izlash, takomillashtirish. O‘z ustida ishlash. Darsni hayotiy tajribalar bilan bog‘lash.</p>
	<p>O‘quvchi: Matn bilan mustaqil ishlashga o‘rganish, o‘rganilganlar asosida so‘zlarni qo‘llashni o‘rganish.</p> <p>Asar g‘oyasini mohiyatini tushunish.</p>

DARSNINGBLOKSXEMASI

№	Dars bosqichlari	Vaqti
1.	Darsning tashkiliy qismi.	5 daqiqa
2.	Oquvchilarni faollashritish.	6 daqiqa
3.	Yangi mavzuni yoritish va guruhlarda ishlash.	15 daqiqa
4.	Mustahkamlash.	12 daqiqa
5.	Darsni yakunlash.	5 daqiqa
6.	Uyga vazifa.	2 daqiqa

<p>Motivatsiya (3 daqiqa).</p> <p>O‘quvchilar bilan salomlashish, davomatni tekshirish. O‘quvchilarga darsning oltin qoidasi aytiladi. O‘quvchilar guruhlariga ajratiladi. Guruhlar nomlanadi: I-guruh “Bilim”; II-guruh “Iqtidor”; III-guruh “Zukko”; IV-guruh “Kashfiyot”.</p> <p style="text-align: center;">Oltin qoida:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Birdamlik 2. Fikrni hurmat qilish, sabr qilib eshitish 3. Reglamentga rioya qilish 4. Ijodkorlik 5. Faol ishtirok
--

<p>Darsning borishi: Assalomu alaykum, parvozga shay lochinlarim Mustaqil yurt kelajagi Alpomishu, Barchinlarim</p>	
<p><u>Mustaqil ishlash.</u> Uy vazifasini o'quvchilar o'zaro tekshirishadi.</p>	<p><u>O'qituvchi bilan ishlash.</u> O'qituvchi o'tilgan mavzuni so'raydi va yangi mavzuni o'rganish uchun topshiriq beriladi.</p>
<p><u>O'qituvchi bilan ishlash.</u> Yangi mavzuning bayoni, mustahkamlash uchun topshiriq beriladi. 1-topshiriq.</p>	<p><u>Mustaqil ishlash.</u> Ma'lumotlar oldindan xato holatda tayyorlangan ma'lumotlar o'quvchilarga taqdim etiladi. O'quvchilar ularni to'g'irlab ma'lumotlarni o'rganadi.</p>
<p><u>Mustaqil ishlash</u> Topshiriqni bajarish.</p>	<p><u>O'qituvchi bilan ishlash.</u> Yangi mavzuning bayoni, mustahkamlash uchun topshiriq beriladi. 1-topshiriq.</p>
<p><u>O'qituvchi bilan ishlash.</u> 1-topshiriqni tekshirish. 2-topshiriq.</p>	<p><u>Mustaqil ishlash.</u> Topshiriqni bajarish.</p>
<p><u>Mustaqil ishlash.</u> Topshiriqni bajarish.</p>	<p><u>O'qituvchi bilan ishlash.</u> 1-topshiriqni tekshirdi. 2-topshiriq.</p>
<p><u>O'qituvchi bilan o'quvchilarning hamkorlikdagi ishi.</u> Baholash.</p>	

5-sinf "Ona tili" fani 1-chorak 8-dars "Shakldosh so'zlar" mavzusi bo'yicha topshiriqlardan namunalar

1-topshiriq. Gaplarni o'qing, shakldosh so'zlarni topib ularga izoh bering.

1. Bir yil tut ekan kishi yuz yil gavhar teradi. Yaxshilarning etagini tut, adashmaysan. 2. Yoz - o'tmoqda soz. Dutor - eng yaxshi soz. 3. Arg'amchiga qil

quvvat. Nomusni yoshlikdan ehtiyot qil. 4. «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi»ni hayotga tatbiq etmoq. Filmdagi eng yaxshi chiqqan kadrlarni ko'rsatmoq.

2-topshiriq. YOq, karam, kuy, qo'y, ot, kul, mushak, oy, bog', taxt, et, chang so'zlari ishtirokida gaplar tuzib, ularning matndagi ma'nolarini izohlang.

3-topshiriq. Tezkor savollar

1. Shakldosh so'zlar deb qanday so'zlarga aytiladi?
2. Kul so'zining shakldoshlarini ayting.
3. Shakldosh so'zlarni qanday farqlash mumkin?

4-topshiriq. "Ma'nodoshini top" o'yini. Iboralarning ma'nodoshini toping.

1. Tapa sochi tikka bo'ldi-
2. Suv quyganday-
3. Og'zi qulog'iga yetdi -

6-sinf "Adabiyot" fani 1-chorak 8-dars "Turob To'laning "Do'nan" hikoyasi" mavzusi bo'yicha topshiriqlardan namunalar

"Tezkor guruh" o'yini. Katta ekran orqali she'riy yoki nasriy asarning aralash holatdagi matni ko'rsatilib, qismlar tartibini asl holiga keltirish vazifasi topshiriladi. Qaysi guruh, masalan, misralar tartibini birinchi bo'lib topsa, g'olib hisoblanadi.

Mehmon kirib keldi.

Kim bog'ladi, qachon bog'ladi, nimaga bog'ladi, men ham, dadam ham hayron qotib qolgan edik.

Ne ko'z bilan ko'rayki, u yerda mening do'nanim bog'log'lik turardi yer tepinib, g'ijinglab.

Kirib keldi-yu, birdan «ehe, turbatliklar aytganicha bor ekan, borakallo-borakallo, men bunaqasini ko'rmaganman!» deb to'g'ridagi otxonaga tikilib qoldi.

Mehmon ohista borib sag'rinini siladi, «menga tegma, nari tur» degandek ehiyirilib yer tepindi, do'nanim.

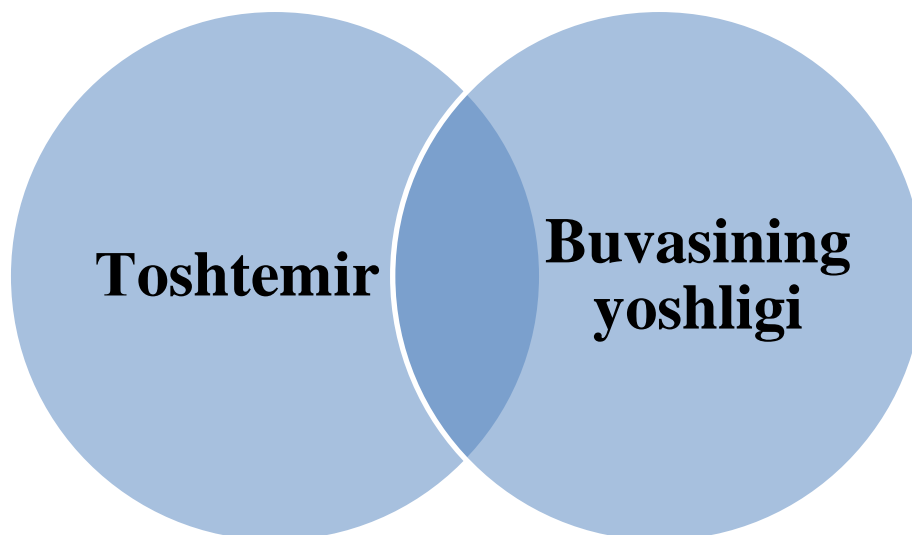
Lekin mehmon hamon unga burilib qarar, mening do'nanimdan ko'z ololmasdi.

Dadam hamon undan ko'z uzmay turgan mehmonni ichkariga taklif qildilar va olib ketdilar. Yugurib borib, jilovidan tutdim-u, bog'ga olib chiqib ketdim.

2-topshiriq. Asardagi qahramonlarning rasmini chizing.

3-topshiriq. Asardagi maqol va iboralarni daftaringizga yozib oling.

4-topshiriq. Asar qahramonlarini “Venn diagrammasi” asosida tahlil qiling.

5-topshiriq. Asardagi Do`nan obrazini “SWOT” tahlil qiling.

Kuchli	Kuchsiz
Vafodor, chunki uxlab yotgan egasini chaqmoqchi bo‘lgan ilon boshini majaqlaydi. Ehtiyotkor, boshqa otlardek o‘rta ariqdan suv ichib ketavermay, Toshloqdagi buloq suvinigina ichadi. Xuddi odamlarga o‘xshab yo‘lning o‘ng tomonidan yuradi.	O‘ta vafodorligi va ehtiyotkorligi sababli unga pand beradi
Imkoniyat	Xavf-xatar
Juda mehribon egalarining borligi Uni ardoqlaydiganlarning borligi	Unga ko‘z tikkan mehmon Unga ega bo‘lish niyatida yurganlar. Mehmonni xafa qilmaslik kabi urf-odatlar

**8-SINF ADABIYOT VA 9-SINF ONA TILI DARSLARINING
ISHLANMASI**

<p>Mavzu:</p>	<p style="text-align: center;">Ona tili 9-sinf 1-chorak, 10-dars Qo‘shma gap tasnifi Adabiyot 8-sinf 1-chorak, 10-dars Yusuf Xos Xojibning “Qudatg`u bilig” asari</p>
<p>Maqsad va vazifalar</p>	<p>Ta'limiy: 9-sinf o‘quvchilarni tilni sevisga, o‘zbek tilining boy imkoniyatlarini o‘rganishga, uni rivojlantirishga hissa qo‘shishni o‘rgatish; qo‘shma gap, uning turlari, gapdagi vazifasi haqida ma'lumot berish. Qo‘shma gaplarni nutqda o‘rinli foydalanish malakalarini hosil qilish.</p> <p>8-sinf o‘quvchilarida Yu.X.Hojib hayoti va ijodi “Qutadg‘u - bilig” asarining tarbiyaviy ahamiyati haqida bilim, ko‘nikma va malaka hosil qilish.</p> <p>Tarbiyaviy: O‘quvchilarni mustaqil fikrlash, bayon etish qobiliyatini rivojlantirish, mavzu haqida ilmiy yo‘nalish berish.</p> <p>Rivojlantiruvchi: O‘quvchilarning tafakkur olamini boyitish, olgan bilimlarini amaliyotda qo‘llashga o‘rgatish.</p>
<p>O`quv jarayonining mazmuni</p>	<p>9-sinf o‘quvchilar og‘zaki nutqida qo‘shma gaplardan foydalanishlari qanchalik shakllanganliklarini aniqlash. Qo‘shma gaplarni savodli yozishga o‘rgatish, so‘zlarni xatosiz va chiroyli yozish ko‘nikmalarini shakllantirish. 8-sinf o‘quvchilarning badiiy va ilmiy tafakkuri shakllantiriladi, ularning og‘zaki nutqi rivojlantiriladi.</p>

<p>O`quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi:</p>	<p>Dars metodi: Sayohat, aqliy hujum, guruhlarda ishlash, suhbat, musobaqa</p> <p>Dars turi: Aralash.</p> <p>Dars jihozi: mavzular bo'yicha chizilmalar, kitoblar, texnik vositalar, tarqatma materiallar, testlar, rasmlar, topshiriqli materiallar.</p>
<p>Kutiladigan natija:</p>	<p>O'qituvchi: Mavzuning barcha o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishiga erishish, o'quvchilarning chiroyli va xatosiz yozishlariga erishish. Darsga o'quvchilarning faol qatnashishiga erishish, o'quvchilarni darsga qiziqtirib, ularni faollashtirish yo'llarini belgilash va qo'yilgan maqsadga to'liq erishish.</p> <p>O'quvchi: Chiroyli, to'g'ri, xatosiz yozishga o'rganadi. Turli mashqlar yordamida tez o'qish malakalari takomillashadi. Kitobga bo'lgan mehri oshadi. Mavzuga oid ma'lumotlar haqidagi fikri kengayadi.</p>
<p>Kelgusi rejalar:</p>	<p>O'qituvchi: Ilg'or pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish va uni qo'llash yo'llarini izlash va takomillashtirish. O'z ustida ishlash. O'quvchilarda nutq o'stirish ustida ishlash. Darsni hayotiy tajribalar bilan bog'lash.</p> <p>O'quvchi: Matn bilan mustaqil ishlashga o'rganish, o'rganilganlar asosida so'zlar, gaplar, maqollar, aytishga o'rganish. O'rtoqlari fikrlarini o'rganish</p>

DARSNING BLOK SXEMASI

№	Dars bosqichlari	Vaqti
1.	Darsning tashkiliy qismi.	5 daqiqa
2.	O`quvchilarni faollashtirish.	6 daqiqa
3.	Yangi mavzuni yoritish va guruhlarda ishlash.	15 daqiqa
4.	Mustahkamlash.	12 daqiqa
5.	Darsni yakunlas.	5 daqiqa
6.	Uyga vazifa.	2 daqiqa

Tashkiliy qism (3daqiqa).

O`quvchilar bilan salomlashish, davomatni tekshirish. Sinfga kirib o`quvchilar bilan salomlashish, navbatchi orqali davomatni aniqlash, sinf xonasining tozaligiga e'tibor qaratib, o`quvchilarning diqqatini darsga jalb qilish.

Darsning shiori: Intilganga tole yor.

Dars quyidagi she'r bilan boshlanadi:

Ona tilim, sen borsan shaksiz

Bulbul kuyin she'rga solaman

Sen yo`qolgan kunda shubhasiz

Men ham to`ti bo`lib qolaman

<u>Mustaqil ishlash.</u> Uy vazifasini o`quvchilar o`zaro tekshirishadi.	<u>O`qituvchi bilan ishlash.</u> O`qituvchi o`tilgan mavzuni so`raydi va yangi mavzuni o`rganish uchun topshiriq beriladi.
<u>O`qituvchi bilan ishlash.</u> Yangi mavzuning bayoni, mustahkamlash uchun topshiriq beriladi. 1-topshiriq.	<u>Mustaqil ishlash.</u> Ma'lumotlar oldindan xato holatda tayyorlangan va ular o`quvchilarga taqdim etiladi. O`quvchilar ma'lumotlarni o`rganadilar va ularga tuzatishlar kiritadilar.
<u>Mustaqil ishlash.</u> Topshiriqni bajarish.	<u>O`qituvchi bilan ishlash.</u> Yangi mavzuning bayoni, mustahkamlash uchun topshiriq beriladi.

	1-topshiriq.
<u>O`qituvchi bilan ishlash.</u> 1-topshiriqni tekshiradi. 2-topshiriq.	<u>Mustaqil ishlash.</u> Topshiriqni bajarish.
<u>Mustaqil ishlash.</u> Topshiriqni bajarish.	<u>O`qituvchi bilan ishlash</u> 1-topshiriqni tekshirdi. 2-topshiriq.
<u>O`qituvchi bilan o`quvchilarning hamkorlikdagi ishi.</u> Baholash.	

DARSNING BORISHI

1. O`quvchilarni faollashtirish.

“Qidiruv” darsining qo`llanilishi quyidagicha: O`qitishning bu usuli mustaqil mutolaaning ajoyib mahsulini berish bilan birga, ijodiy izlanish sari yo`naltiradi. Ta'lim-tarbiya jarayonida barcha o`quvchilar darsga to`liq jalb etiladi.

Qo`llanilishi: O`quvchilarning bilimiga qarab guruhlarga ajratiladi:

1-maxsus guruh (sardor va o`quvchilar)

2-qidiruv guruh (sardor va o`quvchilar)

3-tezkor guruh (sardor va o`quvchilar)

“Yo`nalish xaritasi” asosida topshiriqlar belgilab beriladi. Qidiruv topshiriqlarini guruh a'zolari bilan muhokama qilib, fikrlashib, zudlik bilan ma'lum fikrga kelib, keyingi topshiriqqa bajarishga ulgura olmasa “jarima” oladi.

Afzalligi:

- Belgilangan muddat ichida guruh a'zolarining barchasi fikr va tajriba olish imkoniga ega bo`ladi.
- O`quvchilarning faolligi oshib, fanga bo`lgan qiziqishi kuchayadi.
- Mutaxassislar bilan muloqot jarayonida belgilangan mavzu haqida fikr bildira oladi, xulosa chiqarishda qiynalmaydi.

Hurmatli o`quvchilar, bugun “Qo`shma gap” mavzusini o`tamiz. Avval sizlar bilan birgalikda “Gap” deb atalmish saltanat bog`iga sayohatga boramiz. Unda har bir bekatda ma'lum bir savollarga javob berishimiz lozim bo`ladi.

1 - bekat. Tezkor savol

“Gap” bekatiga yetib keldik. O‘quvchilar bilimini aniqlash maqsadida quyidagi savollar umumiy beriladi.

9-sinf uchun:

1. Ona tili fani qanday bo‘limlardan iborat?
2. Sintaksis bo‘limni nechanchi sinflarda o‘rganmoqdamiz?
3. Sintaksisda nimalar o‘rganiladi?

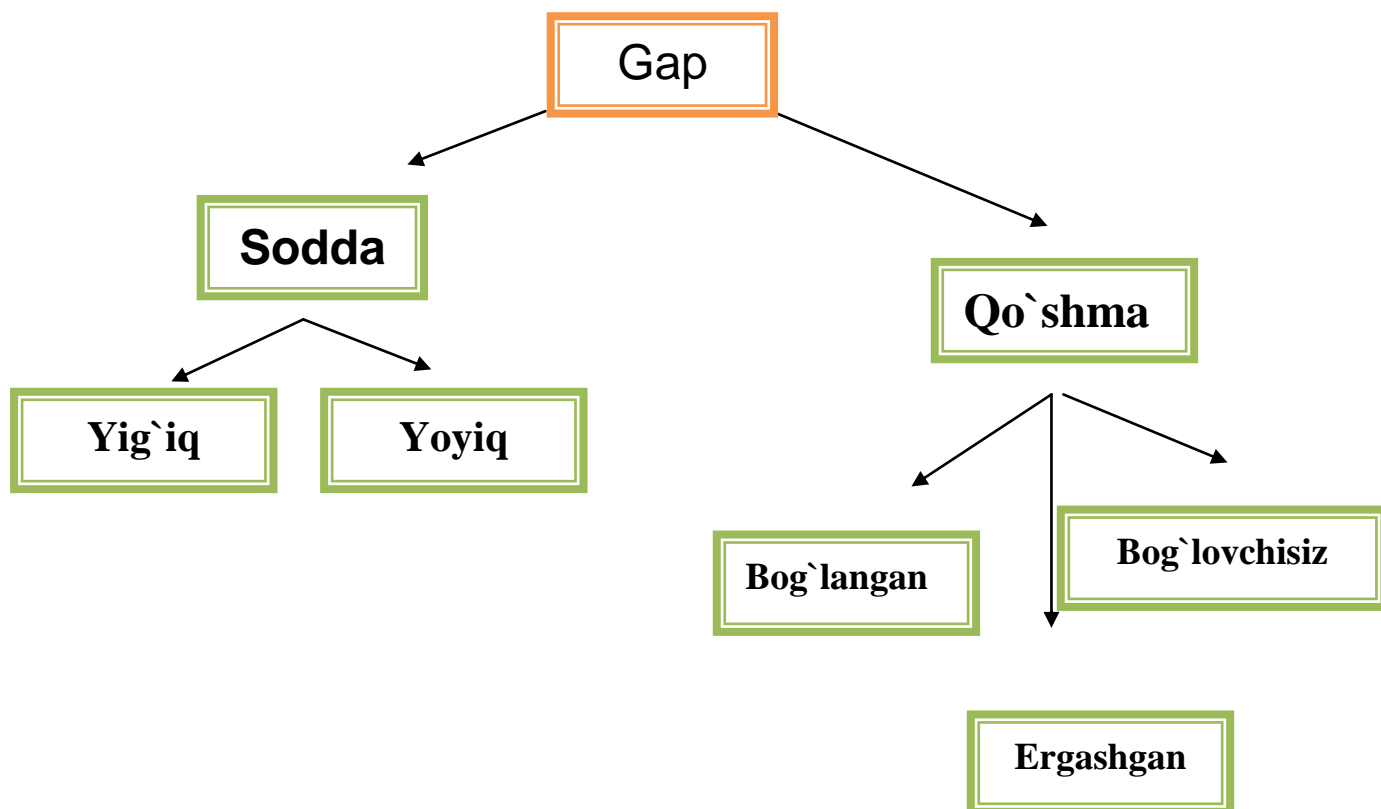
8-sinf uchun:

1. “Qutadg‘u - bilig” asari qanday she'riy shaklda yozilgan?
2. Yusuf Xos Hojib tavalud topgan shahar.
3. “Qutadg‘u - bilig” asaridagi bosh hukmdor.

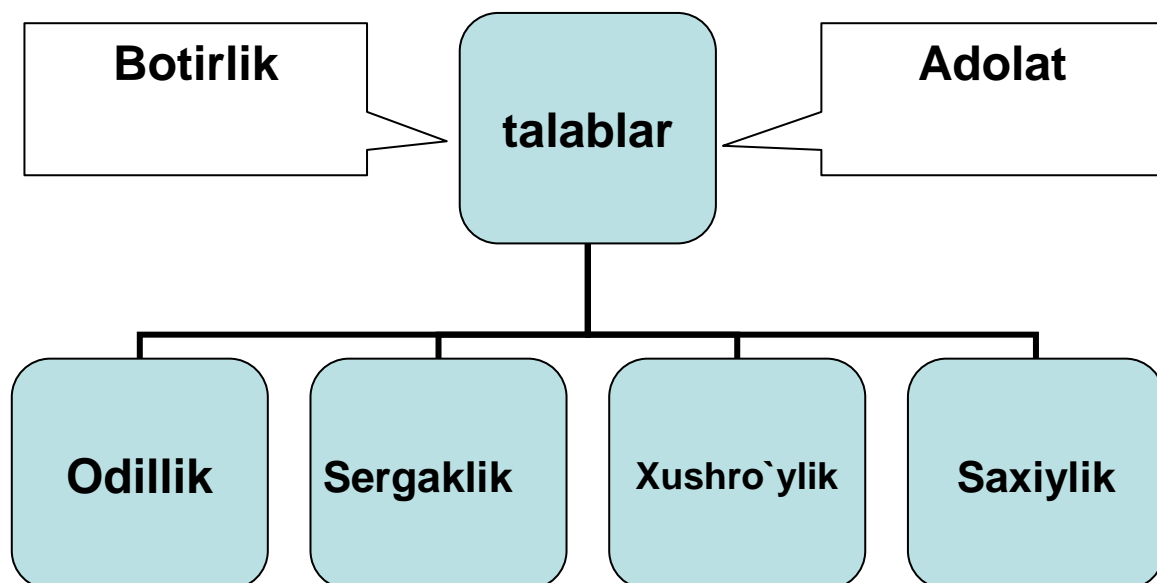
2 - bekat.

Mavzular yuzasidan “Idrok xaritasi” tuzish.

9-sinf uchun:

8-sinf uchun:

3 – bekat.

9-sinf uchun:

Jadvallardan foydalanib gap tuzing va tahlil qiling.

Namuna:

Oyyoritadi, lekin isitmaydi.	<input type="text"/> ,	→	<input type="text"/>
Oyyoritadi – yu, isitmaydi.	<input type="text"/> , - yu	→	<input type="text"/>
Oyyoritadi-da, isitmaydi.	<input type="text"/> , - da	→	<input type="text"/>

1. va

2. , ammo

3. Dam dam

4. , esa

8-sinf uchun:
“Klaster” usulida asarni tahlil qiling.

4 – bekat.

Test ustida ishlash.

8-sinf uchun:

1- guruhga

1. Oyto‘ldi Davlat timsoli edimi?

Ha.

2. Oyto‘ldi davlatga ko‘ngil qo‘ydimi?

Yo‘q.

3. Asarda yaxshi axloqiy fazilatlar targ‘ib etilganmi?

Ha.

4. Adolat inson uchun fazilat bo‘la oladimi?

Ha.

5. Yusuf Hos Hojib qahramonlari orasida salbiy xususiyatlari bo‘rtib ko‘rinib turganlari bormi?

yo‘q.

6. “Qutadg‘u bilig”da ilgari surilgan g‘oyalar bugungi kunimiz uchun ham xizmat qila oladimi?

Ha.

2- guruhga

1. Kuntug‘di Adolat timsolimi?

Ha.

2. O‘g‘durmish hukmdor Kuntug‘dining farzandi bo‘ldimi?

Yo‘q.

3. Oyto‘ldining o‘g‘li otasiga mansub xislat - fazilatlar egasi bo‘la oladimi?

Ha.

4. Yusuf Xos Hojib tuyuq janridan foydalanganmi?

Ha.

5. “Qutadg‘u bilig”ning yetakchi qahramonlari orasida ayollar timsoli uchraydimi?

Yo‘q.

6. O‘zgurmush qanoat timsoli sifatida bugungi zamondoshlarimiz ucun ham o‘rnak bo‘lishi mumkinmi?

Ha.

3-guruhga.

1. Hayotning turli sohalari haqida Oyto‘ldi bilan O‘gdulmish suhbatlashganmi?

Ha.

2. O‘gdulmish qanoat timsoli bo‘la oladimi?

Yo‘q

3. Adolat adabiy yashaydimi?

Ha.

4. Kuntug‘di adolat timsoli bo‘la oladimi?

Ha.

5. “Qutadg‘u bilig”da muhabbat mavzusi qalamga olinganmi?

Yo‘q.

6. Yusuf Xos Hojib lavozimmi?

Ha.

9-sinf uchun:

1. Ushbu birliklarning qaysi biri qo‘shma gapning teng huquqli qismlarini bog‘lashda ishtirok etadi?

a) - a, - yu, - da

b) va, hamma, ammo

c) chunki, shuning uchun

d) a va b

2. Qaysi qatordagi gapda - u, - yu, yuklamasi zidlov bog‘lovchisi vazifasida kelgan?

a) Siz ham “ish”, “ish” deb umringizni san‘atga baxshida qilganingizda nima bo‘ldingiz - u, Nigora nima bo‘lardi?

b) Qiziq, odamning umri shuncha qisqa - yu, tipirchilashi olamni tutadi.

c) Havoni quyuq tuman bosdi - yu hech narsa ko‘rinmadi.

d) Kun kelar - u sendan meni begona qilar bu she'r.

3. Yomg‘ir tindi - yu shamol to‘xtamadi ushbu gap haqidagi qaysi hukm to‘g‘ri?

a) Biriktiruv munosabatli

- b) Ayiruv munosabatli
- c) Zidlov munosabatli
- d) Ergash gapli

4. Qaysi qatorda qo'shma gap tarkibidagi sodda gaplar yuklama yordamida bog'langan?

- a) Baxtim borki, har narsa go'zal ko'rinadi mening ko'zimga.
- b) Ko'z qayerda bo'lsa, mehr shu yerda bo'ladi.
- c) Bunda bulbul kitob o'qiydi.
Bunda qurtlar ipak to'qiydi.
- d) Ko'rdingizmi, xalq shunday qudratli kuch-da.

5. Qaysi qatorda sodda gap berilgan?

- a) Oltin olma, duo ol.
- b) Na suv bor, na ozuqa, na daraxt.
- c) Til - qalblar jarchisi.
- d) Qancha ko'p kitob o'qisangiz, o'zingizni shuncha bilimdon, kuchli his qilasiz.

6. Nisbiy so'zlar yordamida bog'langan hokim tobe munosabatli qo'shma gapni aniqlang.

- a) Kishiga hunar baxti iqbol eshigini ochadi.
- b) Til inson madaniyatining ifodasidir.
- c) Kim nodonni qadrlasa, uning qadri ketadi.
- d) Til - tig'siz yov, kamonsiz o'q.

7. Fe'lning shart mayli yordamida bog'langan hokim tobe munosabatli qo'shma gapni belgilang.

- a) Hurmat qilsang, hurmat ko'rasan.
- b) Kitob - kishini toblaydigan eng yaxshi do'st.
- c) Agar jahon bir gulzor bo'lsa, ona, siz unda yashnagan gulsiz
- d) Saxiyning nomi hech qachon o'chmaydi, u mangu yashaydi.

5 - bekat.

«T-chizmasi» asosida tahlil qiling.

8-sinf uchun:

Beklarga xos fazilat	Beklarga yot xususiyatlar
Qilmishlari to‘g‘ri fe‘l va tabiatirost, tili chin, yetuk, ko‘zi va ko‘ngli boy bilimli, zakovatli xushyor, yomonlarga misli bir olov,	...Yolg‘onchilik, zo‘rovonlik, suqlik, uyatsizlik, andishasizlik, ish ustida g‘azablanish, boshqalarga naf bermaslik, ichkilikbozlik, egri qo‘llik, ...

9-sinf uchun:

Qo‘shma gapga xos xususiyatlar	Qo‘shma gapga xos bo‘lmagan xususiyatlar
Sodda gaplardan tarkib topadi; fikriy, intonatsion tugallikka ega bo‘ladi; tashkil etgan sodda gaplar mazmuni, grammatik qurilishi va intonatsiyasi bilan bir butunlikni hosil qiladi	Tugal fikr ifodalayodigan birgina gapdan hosil bo‘ladi; intonatsion tugallikka ega emas; bosh va ikkinchi darajali bo‘laklarning bo‘lishi shart emas

6 – bekat.

8-9-sinf uchun:

8-sinfda o‘tilayotgan “Qutadg‘u bilig” asaridagi parchadan gapning turlarini aniqlang.

O‘zi yetti, tuzdi, ko‘r, el-kun ishi,

Taqi ma tilar erdi o‘zrum kishi.

Eki nang turur yelka bag‘i beki,

Biri - saqliq ul, biri-to‘ru el ko‘ki.

Yula-ul uqush, ko‘r, qarag‘uka ko‘z,

O‘lug tanga janul, ag‘in tilqa so‘z.

TAVSIYA ETILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch. -T: Ma'naviyat, 2008.
2. Karimov I.A. Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – T:O'zbekiston, 1997.
3. Закон Республики Узбекистан “Об образовании”. / Гармонично развитое поколение – основа прогресса Узбекистана. – Т: Шарк, 1997. - с. 20-30.
4. Национальная программа по подготовке кадров. / Гармонично развитое поколение – основа прогресса Узбекистана. – Т: Шарк, 1997.
5. Школа дружелюбного отношения к ребенку: Основные аспекты, индикаторы результатов, критерии оценки. - Т: ЮНИСЕФ, 2005.
6. Стрезикозин В.П. Организация занятий в малокомплектной начальной школе. - М., 1968.
7. Стрезикозин В.П. Урок в сельской малокомплектной школе. - М., 1972.
8. Филимонова А.И. Организация общения...в условиях сельской малокомплектной школы. - М., 1998.
9. Организация учебно-воспитательного процесса в сельской малокомплектной школе. Метод. материалы. – Хабаровск, 2001.
10. Zamonaviy dars. Ilmiy-metodik to'plam. A.Avloniy nomidagi XTXQTMOMI.-T., 2007.
11. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. -T: O'qituvchi, 2004.
12. Ta'limda yangi pedagogic texnologiyalar: muammolar, yechimlar. Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari.-T: O'zPFITI, 1999.
13. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari (o'quv qo'llanma).-T: Fan nashriyoti, 2006.
14. Tolipova J.O. Pedagogik texnologiyalar - do'stona muhit yaratish omili. -T: YuNISEF, 2005.
15. Farberman B. Ilg'or pedagogic texnologiyalar. - T: Fan, 2000.
16. O'zbek pedagogikasi antologiyasi (1-jild). - T: O'qituvchi, 1995.
17. Qurbonov Sh., Seytxalilov E. Ta'lim sifatini boshqarish. -T: Turon-Iqbol, 2006.

MUNDARIJA

O`zbekiston Respublikasi XTVning “Kam komplektli” umumiy o`rta ta’lim maktabi va sinflarini tashkil etish tartibini tasdiqlash to`g`risidagi buyrug`i.....	3
Kam komplektli maktablarning o`ziga xos xususiyatlari	9
Dars jadvalini tashkil etish	12
Kam komplektli maktablarda sinflarni to`g`ri birlashtirish	13
Dars tuzilishi va uslubiy xususiyatlari.	23
Dars jarayonini samarali tashkil etish	29
Kkmda mustaqil ishlarni tashkil etish	37
O`qitishning interfaol metodlari – dars samaradorligi kafolati.....	42
Kamkomplektli sinflarda darslarni samarali tashkil etish (dars namunalari)	53
Tavsiya etiladigan adabiyotlar ro`yxati	79

**M.IS'HOQOVA
D.O'RINBAYEVA**

**KAM KOMPLEKTLI MAKTABLARDA
TA'LIM-TARBIYA SIFAT VA SAMARADORLIGINI
OSHIRISH IMKONIYATLARI**

Terishga berildi: 11.06.2016 y.
Bosishga ruxsat berildi: 30.06.2016 y
Ofset bosma qog'oz. Qog'oz bichimi 60x84^{1/16}.
«Times» garnituras. Ofset bosma usuli.
bosma taboq 5 Adadi 100
Buyurtma № 125

Samarqand viloyat xalq ta'limi
xodimlarini qayta tayyorlash va ularning
malakasini oshirish instituti bosmaxonasida chop etildi.

Samarqand shahar, Boysunqur ko'chasi 3-uy.

